

Ε. Σ. ΧΑΤΖΗΑΓΓΕΛΗ

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ
ΤΟΥ
ΚΟΡΝΑΡΟΥ

ΚΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΠΛΑΣΗ
ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΨΥΧΗΣ

ΛΕΥΚΟΣΙΑ – ΚΥΠΡΟΥ

1939

κορ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

— ΧΑΝΙΩΝ —

Λογ. αριθ. 59071

Χρονολ. Εισαγ. 4/2/2005

Ειδικότης Κοινωνία & Θέατρο

Αριθ. 889.259/ΧΑΤ

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΤΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ

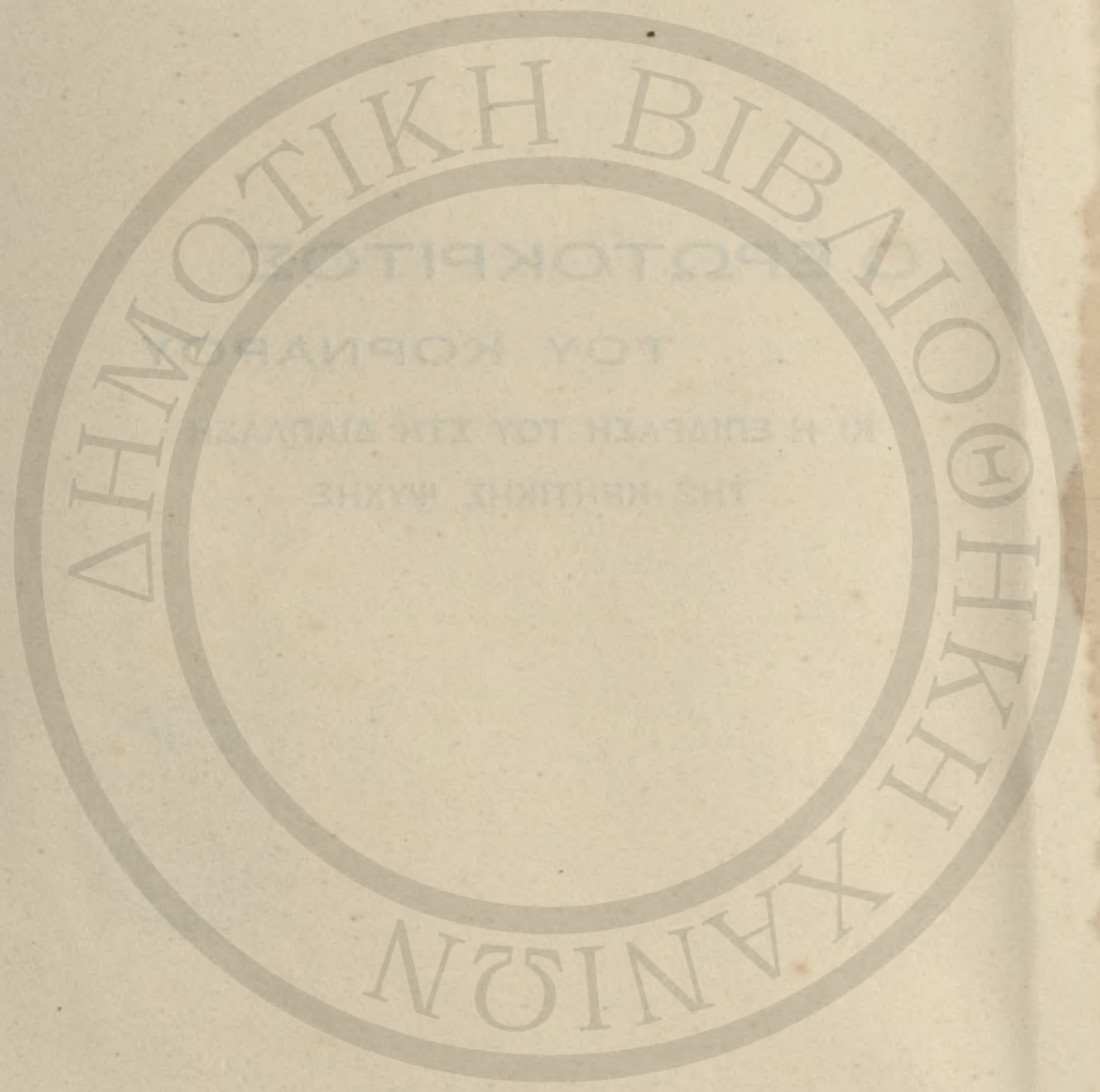
ΚΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΠΛΑΣΗ

ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ε. Σ. ΧΑΤΖΗΑΓΓΕΛΗ

889.25
XAT

Ε. Σ. ΚΑΤΣΑΡΕΛΛΗ

καίτοι ἡ γὰρ Ἀραβία...
καὶ γὰρ τὸν ἐσθλὸν καὶ τὸν ἁγνόν...
Ἄλλο τὸ ἄπο κρηστωτικὸν με κἀνε...
ἀκοῦν τὸ κατὰ τὸ βιβλίον καὶ τὸ συγγραφεὺν...
τὸν ἄπο τὴν ἑστὴν τὴν ἐστὴν τὴν ἐστὴν...
ὅτι...

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸν καιρὸ πού κάναμε τὴν ἀναγκαστικὴ μας περιο-
δεῖα στὰ βουνὰ καὶ τὰ χωριά τῆς Κρήτης, δυὸ περιστα-
τικά μ' ἐκάμανε νὰ προσέξω τὸν Ἑρωτόκριτο καὶ νὰ πά-
ρω τὴν ἀπόφαση γιὰ τούτη τὴ μελέτη.

Τὸ ἕνα εἶναι ἡ εὐρεῖα του κυκλοφορία στὰ ὄρεινὰ
χωριά κι ἡ ὄρεξη τῆς νεολαίας στὸ διάβασμά του. Τοὺς
ἀκοῦς ἐκεῖ πάνω ὀλόκληρες μέρες ν' ἀπαγγέλουν χιλιά-
δες στίχους ἀπ' ἔξω καὶ τραγουδιστὰ καὶ θαυμάζεις κι
αὐτὸν πού ἔχει μιὰ τέτοια ὑπομονὴ καὶ μιὰ τέτοια μνήμη
καὶ κείνον πού ἔγραψε ἕνα τέτοιο ἔργο πού ζεῖ καὶ βα-
σιλεύει ὕστερα ἀπὸ τριακόσια ὀλόκληρα χρόνια.

Τὸ ἄλλο εἶναι τὰ δίστιχα τὰ λαϊκὰ πού βρῆκα γραμ-
μένα πάνω στὰ ἐξώφυλλα καὶ στὰ περιθώρια ἑνὸς πα-
ληοῦ βιβλίου τοῦ Ἑρωτόκριτου, πού μοῦ φέρανε γιὰ νὰ
διαβάσω. Ὅλα τοὺς μὲ θέμα τοὺς ἥρωες τοῦ βιβλίου,
τὴν ὁμορφιά τους, τὰ αἰσθήματά τους. Καθένας πού τὸ
διάβαζε ἔγραφε καὶ μερικοὺς στίχους γιὰ τὸν Ἑρωτό-

κριτο ἢ γιὰ τὴν Ἀρετοῦσα, γιὰ τὴν ἀγάπη τους ἢ ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ βάσανά του.

Αὐτὰ τὰ δυὸ περιστατικὰ μὲ κάμανε ν' ἀγαπήσω ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸ βιβλίον καὶ τὸ συγγραφέα του καὶ νὰ πάρω τὴν ἰδέα γιὰ τὴ μελέτη ποὺ φέρνω στὴν δημοσιότητα.

Βέβαια στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ ἐνδιαφέροντος σήμερα δὲ βρίσκεται ὁ Ἐρωτόκριτος. Ὑπάρχουν τόσα καὶ τόσα ἄλλα θέματα στὴν ἡμερησία διάταξη, ποὺμποροῦσα—καὶ εἶχα τὴν ὑποχρέωση—νὰ ἐπεξεργασθῶ. Προτίμησα ὅμως τὸν Ἐρωτόκριτο, γιὰ τὴν ὥρα, καὶ ἐλπίζω πὼς σύντομα θὰ μοῦ δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπανέλθω σὲ προσφιλέστερο θέμα.

Λευκωσία Δεκέμβρης 1938.

Ε. Σ. Χ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ μελέτη τοῦ Ἐρωτόκριτου δὲν περιορίστηκε μόνο στὰ στενὰ πλαίσια τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἡ πρώτη του ἔκδοση γίνηκε στὴ Βενετία κι ἀπὸ κεῖ σκορπίστηκε σ' ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τοὺς ξενητεμένους Ρωμηούς. Μεταφράστηκε στὴ Ρουμανική, ἐσχολιάστηκε ἀπὸ ὅλους τοὺς δικούς μας καὶ ξένους μεσαιωνοδίφες καὶ ἱστορικούς τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ γίνηκαν μεγάλοι καυγάδες καὶ μεγάλες ἀμφισβητήσεις τόσο γιὰ τὸ συγγραφέα του—ἔζησαν πολλοὶ μὲ τὸ ὄνομα «Βιτζέντζος Κορνάρος» στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτη κατὰ τὸ δέκατο πέμπτο καὶ δέκατο ἕκτο αἶώνα—ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφτηκε.

Ὁ Ξανθουδίδης, ποὺ τελευταῖος ἀπ' ὅλους ἀσχολήθηκε εἰδικὰ κι ἐμπεριστατωμένα μ' αὐτὸ τὸ μεγάλο ἔργο καὶ ποὺ τὸ ἐξέδωκε σὲ νέα ἔκδοση μὲ εἰσαγωγὴ καὶ σχόλια, ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα, πὼς κανένα ἔργο τῆς Βυζαντινῆς καὶ μεναβυζαντινῆς λογοτεχνίας δὲν ἔγινε ἀντικείμενο τόσων πολλῶν μελετῶν ὅσο ὁ Ἐρωτόκριτος.

Ἐμεῖς δὲ θ' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς ἀμφισβητήσεις αὐτές, γιὰτὶ δὲν ἔχουνε καὶ τόση μεγάλη σημασία. Τὸ βέβαιο εἶναι γιὰ μᾶς πὼς ὁ Ἐρωτόκριτος γράφτηκε ἀπὸ κάποιον Βιτζέντζο Κορνάρο ἀπὸ τὴ Σητεία τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης, τὸ 15ο ἢ 16ο αἶώνα, πὼς διαβάστηκε καὶ διαβάζεται ἀκόμη ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἰδιαιτέρα ἀπὸ τοὺς Κρητικούς καὶ ξεχωριστὰ πάλι ἀπὸ τὰ παλληκάρια καὶ τὶς κοπελλιές τοῦ κάμπου καὶ τοῦ βουνοῦ, τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὸ προσφιλέστερο καὶ πολλὰς φορές τὸ μόνο ἀνάγνωσμα.

Ὁ ποιητὴς μᾶς αὐτοσυνιστᾶται στὸν ἐπίλογο τοῦ βιβλίου του:

...«Θαρῶ πολλοὺς καὶ πεθυμοῦ κι ἔχω το γροικημένα
νὰ μάθουν τίς ἐκόπιασε εἰς τ' ἀπανωγραμμένα
Κι ἐγὼ δὲ θὲ νὰ κουρφευθῶ κι ἀγνώριστο νὰ μ' ἔχουν
μὰ θέλω νὰ φανερωθῶ κι ὅλοι νὰ μὲ κατέχουν.
Βιτζέντιζος εἶν' ὁ ποιητὴς καὶ στὴ γενιὰ Κορνάρου
ποὺ νὰ βρεθῆ ἀκριμάτιστος ὄντε τὸν πάρ' ὁ Χάρος.
Στὴ Στεῖαν ἐγεννήθηκε στὴ Στεῖαν ἀνετράφη
ἐκεῖ ἴκαμε καὶ κόπιασε ἐτούτα ποὺ σᾶς γράφει.
Στὸ Κάστρον ἐπαντρεύτηκε, σὰν ἐρμηνεύγ' ἡ φύση
τὸ τέλος τοῦ ἔχει νὰ γενῆ ὅπου ὁ θεὸς ὄριση.

Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λίγους στίχους φαίνεται ποιὸς εἶναι ὁ ποιητὴς, ποῦ ἔγραψε τὸ ἔργο του, ποῦ ἀνατράφηκε καὶ ποῦ παντρεύτηκε. Ἀκόμα φαίνεται πῶς τὸ ἔργο εἶναι γραμμένο στὴ δημοτικὴ Κρητικὴ γλῶσσα καὶ εἰδικὰ στὴν καθομιλουμένη ἀκόμη καὶ σήμερα στὸ διαμέρισμα αὐτὸ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης.

Ἡ ρίμα ὀλόκληρου τοῦ ἔργου εἶναι ἄψογη, ἡ ὑπόθεσί του πλεγμένη μὲ τὴ μεγαλύτερη μαστοριά καὶ πρωτοτυπία. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων τέλειοι τύποι τῆς ἐποχῆς τους, ἄριστα ψυχολογημένοι. Ἡ ἀπλότητα, ἡ δραματικότητα κι ἡ ἐνότητα τὸ χαρακτηριστίζει ἀπτὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος.

Εἶναι τόσο πετυχημένο, γενικά, ὥστε ὁ Κοραῆς δὲν ἐδίστασε—παρ' ὄλο ποῦ ἐνόμισε τὸ ἔργο χυδαῖο, ἐντελῶς ἀδικαιολόγητα—ν' ἀποκαλέσῃ τὸν Κορνάρου Ὁμηροῦ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ὁ δὲ Παλαμᾶς «Μέγαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ ἀθάνατον ποιητὴν».

Ἄδικα πολλοὶ σεμνότυφοι μελετητὲς τοῦ Κορνάρου κατηγορήσαν τὸ ἔργο του χυδαῖο καὶ ἐπικίνδυνο γιὰ τὴ νεολαία. «Ἀκατάλληλο δι' ἀνηλίκους» ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Οἱ περισσότεροι τὸ θεώρησαν ὄχι μόνο σεμνὸ μὰ καὶ διδαχτικὸ κι ὠφέλιμο στὴ δημιουργία «χαρακτῆρος». Ὁ ἔρωτάς του, ὅπως πολὺ σωστά παρατήρησε ὁ Φωριέλ, δὲν εἶναι ὁ παράφορος, ὁ παθητικὸς, ὁ καθαρὰ σεξουαλικὸς ἔρωτας τῶν Φραγκικῶν ποιημάτων, μὰ ὁ ἀγνός, ὁ καθαρός, ὁ Ἑλληνικὸς ἔρωτας ποὺ ἐξευγενίζει καὶ ἐξυψώνει. Ἐρωτας, ποὺ ὀφείλεται εἰς τὴν «ἔμπνευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον, παρά τῆς ἱπποτικῆς γυναικολατρίας».

Πρωταγωνιστοῦντα πρόσωπα εἶναι ὁ Ἐρωτόκριτος κι ἡ Ἀρετοῦσα, ὁ πατέρας τῆς Ἡράκλεις βασιλιάς τῆς Ἀθήνας κι ἡ γυναῖκα του Ἄρτεμις, ὁ Πεζόστρατος πατέρας τοῦ Ἐρωτόκριτου καὶ πολιτικὸς σύμβουλος τοῦ Βασιλιά, Πολύδωρος φίλος μπιστικὸς τοῦ Ἐρωτόκριτου, Φροσύνη παιδαγωγὸς καὶ μυστικοσύμβουλος τῆς Ἀρετῆς, καὶ ἄλλοι, πρὸ παντὸς ἀρχοντόπουλα ποὺ μπαίνουνε στὴν πλοκὴ τοῦ ἔργου ἐντελῶς ἐπεισοδιακά.

Ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς ἀνδρικῆς ὀμορφιάς, τῆς παλληκαριᾶς, τοῦ θάρρους, τῆς αὐτοθυσίας. Τὸ παλληκάρι ποῦ ἐπιμένει, ποῦ δὲν ξεχνᾷ καὶ ποῦ τὰ θυσιάζει ὅλα γιὰ νὰ κερδίση τὴν ἀγαπημένη του.

Ἡ Ἀρετοῦσα πάλι ἡ ἀνταξία ἐρωμένη του. Δεκαετσοῦσα ἄρων μόλις χρονῶν. Ὁμορφη σὰν τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα. Ἀθῶα σὰν τὸ περιστεράκι ποῦ δὲ βγήκε ἀπὸ τὴ φωλιά του. Ὀνειρεμένη βασιλοπούλα τῶν παραμυθιῶν. Τοῦ δίδει τὸ λόγο της καὶ τὸν κρατᾷ. Τὴν κουρεύει ὁ πατέρας της γιὰ νὰ τὴν τιμωρήσῃ, τὴν ἀπειλεῖ μὲ θάνατο, τὴ στραπατσᾷ, τὴ φυλακίζει καὶ τὴν κρατεῖ φυλακισμένη τρία ὀλόκληρα χρόνια. Βράχος ἀκλόνητος αὐτῆ, ποῦ δὲ φοβᾷται τὸ κύμα. Βουνὸ ποῦ δὲ φοβᾷται τίποτα. Σίδερο. Ἀτσάλι. Ἐπιμένει στὸν ἔρωτά της κι ἀρνείται νὰ παντρευτῆ τὸ βασιλόπουλο ποῦ τῆς προξενεῦει ὁ πατέρας της. Περιμένει, ἐπιμένει καὶ πετυχαίνει. Ἀπαράλαχτα ὅπως κι οἱ κοπέλλες τῆς ἐποχῆς μας...

Ὁ Βασιλιάς κι ἡ Βασίλισσα, οἱ γονιοὶ της, δὲ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους γονεῖς. Θέλουνε τὸ καλὸ τῆς κόρης τους. Καὶ γι'αὐτὸ πρέπει νὰ τὴ παντρέψουνε μ' ἓνα βασιλόπουλο, γιὰ νὰ μείνῃ βασίλισσα, ὅπως τῆς ταιριάζει. Μήπως καὶ σήμερα δὲ θάκανε τὸ ἴδιο ἕνας βασιλιάς ἢ ἕνας ἄρχοντας; Ὁ πατέρας τιμωρεῖ, φωνάζει, ἐτοιμάζεται ν' ἀνατρέψῃ τὸ σύμπαν. Μὰ στὸ τέλος ὁ ἔρωτας, δυνατώτερος ἀπὸ κάθε τι στὸν κόσμον, τὸν νικᾷ κι ἀναγκάζεται «ἐκ τῶν ὑστέρων» νὰ εὐλογήσῃ τοὺς ἐρωτευμένους, μιὰ καὶ δὲ μπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε ἄλλο πιά.

Ὁ Πολύδωρος εἶναι ἡ προσωποποίηση τοῦ καλοῦ φίλου. Τοῦ ἀχώριστου φίλου. Κι' ἡ Φροσύνη πάλι ἡ ὑποταχτικὴ ἢ πιστὴ, ποῦ ἀνέθρεψε τὴν Ἀρετοῦσα καὶ τὴν ἀγαπᾷ σὰν παιδί της. Τὴ συμβουλεύει μερόνυχτα ὀλόκληρα νὰ ξανάρθῃ στὰ λογικά της. Στενοχωριέται, ἔρχεται σ' ἀδιέξοδο. Τὸ αἶσθημα τῆς Ἀρετῆς της, δὲ μπορεῖ νὰ τὸ νοιώσῃ. Τὸ καθήκον της τὴν πιέζει. Μὰ στὸ τέλος μιὰ καὶ βλέπει πὼς κιντυνεῦει νὰ τὴ χάσῃ, ὑποχωρεῖ καὶ τὴ βοηθᾷ νὰ βγῆ ἀπὸ λαβύρινθο ποῦ μπῆκε. Τὴν ἀκολουθεῖ ἀκόμα καὶ στὴ φυλακὴ. Τὴν προσέχει. Τῆς γίνεται ὁ πιστὸς κι ἀχώριστος σύντροφος.

Σ' ὅλες τὶς τετρακόσες σελίδες τοῦ βιβλίου ὁ ποιητὴς ἀσχολεῖται μὲ τὶς διάφορες φάσεις τοῦ εἰδυλίου καὶ μὲ τὶς κονταρομαχίες ποῦ γίνονται γιὰ χατῆρι τῆς Ἀρετοῦσας, μὲ τὶς ὁποῖες λεπτομερειακὰ ἀσχολεῖται πρὸ παντὸς στὸ δεῦτερο μέρος.

“Όπως και σήμερα έτσι και κείνη την εποχή: «Άπό τὰ μάτια πιάνεται στὰ χείλη κατεβαίνει...» ‘Ο Έρωτόκριτος ἔχει τὴν εὐχέρεια ἐξ αἰτίας τοῦ πατέρα του, πολιτικοῦ συμβούλου τοῦ βασιλιᾶ, νὰ μπαίνει στὸ παλάτι. Πάνω στὰ νιάτα του αὐτός. Πάνω στὶς ὁμορφιές του. Ἡ Ἄρετουσα πρωτότερα, κοριτσάκι δεκατριῶν χρονῶν, δὲν τὸν συγκινοῦσε. Ἄρχισε ὅμως νὰ γίνεται γυναῖκα σιγά-σιγά. Ἡ ὁμορφιά της κάθε μέρα καὶ περίσσειε. Δέ την καὶ ξαναδέ την πῆρε τὸ μικρόβιο μέσα του καὶ μιὰ μέρα κατάλαβε πὼς εἶναι τρελλαμένος μαζί της. Πὼς δὲ μπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς αὐτήν. Τί νὰ κάμη ὅμως; Νὰ τῆς πῆ τὸν ἔρωτά του; Νὰ τῆ ζητήση σὲ γάμο; Αἰσθάνεται στὸ λαιμό του τὸ μαχαίρι τοῦ πατέρα της. Ἄλλοίμονο ἂν τὸ μάθη! Αὐτὸς νὰ κοιτάξη τὴ βασιλοπούλα; Καταδίκη σὲ θάνατο. Καταστροφή...

Κρύβει ὅσο μπορεῖ τὸ αἶσθημά του, μὰ στὸ τέλος ἀναγκάζεται νὰ ἐξομολογηθῆ στὸν ἀδερφικό του φίλο τὸν Πολύδωρο, ποὺ τὸν ἀκούει τρομαγμένος καὶ τὸν διαγράφει ἀπτόν κατάλογο τῶν ζωντανῶν. Τὸν παίρνει μαζί του κάθε βράδυ καὶ τραγουδᾷ, κάτω ἀπὸ τὸ παλάτι, γιὰ νὰ τοῦ φύγει ὁ πόνος ὁ πολὺς. ‘Ο Έρωτόκριτος εἶναι καλὸς τραγουδιστής. Παίζει καὶ λαγοῦτο. Ὅλη μέρα γράφει καὶ μελοποιεῖ τὰ ποιήματά του καὶ τὸ βράδυ πηγαίνει μὲ τὸ φίλο του καὶ τῆς τὰ τραγουδᾷ. Τῆς Ἄρετῆς τῆς ἀρέσουν. Ἄρχίζει νὰ ὑποψιάζεται πὼς εἶναι γραμμένα γιαὐτήν, συμπαθεῖ τὸν ἄγνωστο τραγουδιστὴ καὶ ἀγωνιᾷ νὰ τὸν γνωρίση. Ἄντιγράφει τὰ τραγούδια του, τὰ μαθαίνει κι ἡ ἴδια, ξενουχᾷ, πάσχει. Στὴ φαντασία της καὶ στ’ ὄνειρό της βλέπει στὸν τραγουδιστὴ τὸ ὄνειρεμένο βασιλόπουλο ποὺ θὰ τὴν κάμη γυναῖκα του. Μέσα της ξυπνᾷ ἡ γυναῖκα. Ἄναστατώνεται. Ἄρχίζει νὰ χάνει τὸ ὄπνο της, τὸ κέφι της, τὸ χρῶμα της. Κι ἡ σκέψη της πάντα βρίσκεται στὸν ἄγνωστο τραγουδιστὴ τῆς νύχτας...

Κι ὁ βασιλιᾶς ὅμως εἶναι φιλόμουςος. Εὐχαριστιέται νὰ τὸν ἀκούη. Θέλει νὰ τὸν γνωρίση γιὰ νὰ προσφέρη καὶ κάποια διασκέδαση στὴν κόρη του, ποὺ τὸν ἀνησυχόυσε πολὺ μὲ τὴν ἀκεφιά της. Προσκαλεῖ στὸ παλάτι σὲ γεῦμα ὄλους τοὺς καλοὺς νέους τῆς πόλης—ἢ ὑπόθεση ξετυλίγεται στὴν Ἀθήνα—πηγαίνει κι ὁ Έρωτόκριτος ἐκεῖ, δὲν πέφτει ὅμως στὴν παγίδα. ‘Ο βασιλιᾶς πεισματῶνει,

υποψιάζεται κάτι κι αποφασίζει νά γνωρίση ὅπως-ὅπως τὸν ἄγνωστο τραγουδιστή. Κι ἐκεῖ ὄμως ἀποτυχαίνει. Οἱ δέκα σωματοφύλακές του, πού πήγαν καί τοῦ ἔστησαν καρτέρι δὲ μπόρεσαν νά τὸν πιάσουν. Ὁ Ἐρωτόκριτος μὲ τὸ φίλο του ἀντιστάθηκαν, σκότωσαν τοὺς δυὸ κι οἱ ἄλλοι τραυματισμένοι, ντροπιασμένοι καὶ τρομοκρατημένοι γυρνᾶνε στὸ Παλάτι, ζωγραφίζοντας μὲ τὰ πιὸ ζωηρὰ χρώματα τὴν παλληκαριά καὶ τὴ σβελτοσύνη τοῦ τραγουδιστή.

...«Γ ρ ο ι κ ῆ σ ε τ ε ¹ τὸν ἔρωτα θαμάσματα τὰ κάνει, μᾶς λέει ὁ ποιητής,

κι εἰς σὲ θανάτους ἑκατὸ ὄσοι ἀγαποῦν τοὺς βάνει.
Πληθαίνει τους τὴν ὄρεξη καὶ δύναμη τοῦ δίνει
μαθαίνει τὴν νά πολεμοῦν σ' τὴν νύχτας τὸ σκοτίδι.
Κάνει τὸν ἀκριβὸ φτηνὸ, τὸν ἀσχημο ἔρωτάρη,
κάνει καὶ τὸν ἀνήμπορο ἄντρα καὶ παλληκάρη.
Τὸ φοβιτσάρην ἄφοβο, πρόθυμον τὸν ὀ κ ν ἄ ρ η ²
κάνει καὶ τὸν ἄ κ ἄ τ ε χ ο ν ³ νά ξαίρη κάθε χάρη.
Ἡ ἀγάπη τὸ Ρωτόκριτο κάνει νά πολεμήση
μὲ δέκα, κι ὡς τὸν ὕστερο ἐλπίζει νά νικήση...

Ὁ Ἐρωτόκριτος ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο κόβει τὰ τραγούδια του καὶ πέφτει σὲ ἀπόγνωση. Σὲ ἀμηχανία. Ὁ Πολύδωρος εἶναι ἡ μόνη του παρηγοριά. Τὸν συμβουλεύει νά παραιτήση τίς τρέλλες γιατί θά καταστραφῇ. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νά πετύχη στὸ σκοπὸ του.

Κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Ἐρωτόκριτος ἀπορεῖ πῶς νά πάθῃ μιὰ τέτοια δουλειά:

...«Πρωτῆτερα ὄντε τάκουσα νά μοῦ τὰ λέσιν ἄλλοι
σ' ἔτοιες δουλειές ὁ λογισμὸς ἤλπιζα νά μὴ σφάλῃ,
Μὰ ξάφνου ὁ κακοροζικός ἐπιάστηκα στὸ βρόχι ⁴
πού στὸμορφὸ τὴν πρόσωπο πάντα στεμένο τόχει...
—«Λησμόνησε τοῦ Παλατιοῦ, λησμόνησε τῆς κόρης,

τὸν συμβουλεύει ὁ Πολύδωρος,

τάξε πὼς ἦτο θάνατος ἐκεῖ πού τὴν ἐθώρεις.
Ποῦρι δὲν εἶσαι πελελὸς μὰ τὰ πρεπὰ κατέχεις ⁵
θ ω ρ ε ἰ σ τ ο ⁶ καὶ γνωρίζεις το, σὰν ἴντα ὀλπίδαν ἔχεις
εἰς τέτοιο πρᾶμα δύσκολο, σ' ἔτοια δουλειὰ μεγάλη
ὅπου στὰ βᾶθητα τῆς γῆς βούλεται νά σὲ βάλλῃ.
Φαρμάκιν ἔχει ἡ μαγεριά τούτη πού μαγερεύεις
καὶ ντροπιασμένο θάνατο μὲ προθυμίᾳ γυρεύεις...

Στὸ τέλος πείθεται ἀπὸ τὸ φίλο του καὶ φεύγουν ἀπ' τὴν Ἀθήνα.

Ἡ Ἀρετὴ παρ' ὄλο πού δὲν τὸν εἶδε τὸν τραγουδιστὴ καὶ δὲν τὸν ἐγνώρισε, τὸν ἐρωτεύεται μ' ὄλη τὴ φλόγα τῆς ἡλικίας της. Δὲν ἀκούει πιά τὰ τραγούδια του καὶ

1. Ἀκούσετε, 2. τεμπέλη, 3. ἀνήξαιρον, 4. θηλιά, δύχτι, 5. σίγουρα δὲν εἶσαι τρελλὸς μὰ τὰ σωστὰ γνωρίζεις, 6. τὸ βλέπεις.

δὲν τήνε χωρεῖ τὸ παλάτι. Ἄναγκάζεται νὰ ἐξομολογηθῆ
στὴ νένα τῆς τὴ Φροσύνη, πού τὴν ἀκούει κι αὐτὴ καὶ τὴν
πιάνει τρόμος. Πρὸσπαθεῖ νὰ τῆς τὸν βγάλη ἀπὸ μυαλό,
νὰ τὴ φέρῃ στὸν ἴσιο δρόμο, μὰ δὲν τὸ καταφέρνει. Ἄδικα
χάγει τὰ λόγια τῆς κι ἡ Ἄρετροῦσα καθημερινὰ λιώνει
καὶ χλωμαίνει ἀπὸ κακὰ τῆς. Στὴν καρδιά τῆς δὲν ὑπάρ-
χει μόνο ὁ ἀγνωστος τραγουδιστῆς πού τῆς τραγουδοῦσε
κάθε βράδου τ' ἀγαπημένα τῆς τραγούδια. Πού τὴ διασκέ-
δαζε στὴ μοναξιά τῆς. Ὑπάρχει καὶ τὸ παλληκάρι πού τὰ
βάνει μὲ δέκα καὶ τοὺς νικᾷ ὅλους. Κάποιος πού δὲ
φοβᾶται.

...«Ἦτανε νιὰ καὶ δροσερή, κι ἀμάθητη στὰ πάθη
κι ὡς ἐμπερδευτὴ στὴ φιλιά ἐψήθη καὶ μαράθη.
Ἐχάθηκεν ὁ ὕπνος τῆς ἐκόπη τὸ φαγητό τῆς
καὶ μὲ τὴν τύχη ἐμάχετο καὶ μὲ τὸ ριζικὸ τῆς
ὅπου τὴν ἐτυφλώσανε καὶ βάλθη ν' ἀγαπήση
ἐκεῖνον πού δὲν ἤμπορεῖ νὰ δῆ οὐδὲ νὰ γνωρίση.
Ὁ κύρις νὰ τήνε θωρεῖ νάν ἔτσι ἀποδομένη
ἀ σ ο ὄ σ ο υ μ η¹ κι ἀνέγνωρη χλωμὴ καὶ μαραμένη
μὴ ξαίροντας τὴν ἀφορμὴ ἴντά ναι πού τὴν κρίνει
κι ἐχάθησαν τὰ κᾶλη τῆς κι ἔτοιαις λογιῆς ἐγίνη...»

Ὁ Ἐρωτόκριτος ἀκόμα καὶ στὴν ξενητιά δὲ μπορεῖ
νὰ τὴν ξεχάση. Ἡ μορφή τῆς κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμή
βρίσκεται μπροστά του.

...«Τὰ μάτια δὲν καλοθωροῦν στὸ μάκρεμα τοῦ τόπου
μὰ πλιά καλὰ καὶ πλιά μακρυὰ θωρεῖ ἡ καρδιά τ' ἀνθρώπου
ἐκεῖνη βλέπει στὰ μακρὰ καὶ στὰ κοντὰ γνωρίζει,
κι εἰς ἕναν τόπο βρίσκεται κι εἰς σὲ πολλοὺς γυρίζει
τὰ μάτια νάναι κι ἀνοιχτὰ τὴ νύχτα δὲ θωροῦσι
νύχτα καὶ μέρα τῆς καρδιάς τὰ μάτια συντηροῦσι.
Χίλια ματιάχει ὁ λογισμὸς, μερόνυχτα βι γ λ ἱ ζ ο υ ν²
χίλια ἡ καρδιά καὶ πλειότερα κι οὐδέποτε σ φ ἄ λ ἱ ζ ο υ ν³
Μακρὰ τον ὁ Ἐρωτόκριτος ἀπὸ τὴν Ἄρετροῦσα
τὰ μάτια πούχε στὴν καρδιά πάντα τήνε θωροῦσα...»

Τάχει χαμένῃ καὶ σάν παιδί ζητᾷ βοήθεια ἀπὸ τὸ
φίλο του ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ «γδυμνὸ κοπέλλι»:

...«Ὡφου κακὸ πού μ' εὔρηκε, τοῦ λέει,

ποιά ὥρα νάν ἐκεῖνη
ν' ἀναπαυθῶ⁴ μὰ τὸ γδυμνὸ κοπέλλι⁵ δὲ μ' ἀφίνει...
Ἄνε μορῆς σὰ φίλος μου βοήθηθα καὶ γιάτρεψέ με
κι ὁ λογισμὸς ὁπούβαλα θωρῶ ἔθανάτωσέ με...»

Μετανοιώνει πού ἔφυγε καὶ ζητᾷ ἀφορμὴ νὰ γυρίση
πίσω. Καὶ τυχερὸς κι αὐτὸς σάν κι ὅλους τοὺς ἐρωτευμέ-
νους τὴ βρίσκει τὴν ἀφορμὴ:

Ὁ πατέρας του εἶχε ἀρρωστήσει κι ἡ μάνα του
«σπλαχνικά» τούγραψε νὰ γυρίση. Πῆρε τὸ φίλο του καὶ

1. Ἐλεινή, 2. περισκοποῦν, 3. κλείνουν, 4. ν' ἀναπαυθῶ, 5. γυμνὸ παιδί
(ὁ ἔρωτας).

φύγανε: «Δέν ἦταν γιὰ τὸν κύρι του ἢ τόση τοῦ ἢ βιάση, μὰς ἐξηγεῖ ὁ ποιητής, μὰ ὁ λογισμὸς τῆς Ἀρετῆς»...

...«Καὶ τὸν καιρὸν ὁποῦ λειπε ἔτσι μακρὰ ἀπὸ κείνη ἐπλήθυνεν ὁ πόθος του κι ἀμέτρητος ἐγένη»...

Ἡ Ἀρετοῦσα τὸν περιμένει μ' ἀνοιχτές ἀγκάλες. Ἡ ἀρρώστεια τοῦ Πεζόστρατου ἦταν ἡ ἀφορμὴ ποῦ ἔμαθε ποῖος ἦταν ὁ τραγουδιστὴς τῆς νύχτας. Ὁ ἀγαπημένος της... Καὶ νὰ πῶς:

Πῆγε κάποια μέρα μὲ τὴ νένα της νὰ δῆ τὸν ἀρρώστο. Γιὰ νὰ πάρη τὸν ἀέρα της βγῆκε καὶ στὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ σὲ μιὰ γωνιά του βρισκότανε τὸ ξεχωριστὸ δωμάτιο τοῦ Ἐρωτόκριτου. Ἀπὸ περιέργεια ζητᾷ νὰ μῆ κι ἡ μητέρα τοῦ Ἐρωτόκριτου δὲ μπορεῖ νὰ τῆς τὸ ἀρνηθῆ, παρ' ὄλο ποῦ φεύγοντας αὐτὸς τῆς παράγγειλε αὐστηρὰ νὰ μῆ μῆ κανεὶς μέσα. Τῆς δίνει τὸ κλειδί καὶ τὴν ἀφίνει μὲ τὴ νένα της. Ἡ περιέργειά της δὲν ἀφίνει τίποτα στὴ θέση του. Ὅλα νοικοκυρεμένα καὶ φτιαγμένα μὲ γουστο, Πιάστηκε ἡ καρδιά της ὅμως σὰν ἀνοίξε τὸ συρτάρι. Ἡ ζωγραφιὰ της, τὸ πορτραῖτο της, κανωμένο πάνω σ' ἓνα ψιλὸ πανί, μὲ τὸ πινέλο ἑνὸς ἀριστοῦ τεχνίτη. Κι ἕνας σωρὸς χειρόγραφα. Ρίχνει μιὰ ματιὰ καὶ θυμᾶται τὰ τραγούδια τῆς νύχτας. Τὰ διαβάζει στὴ Φροσύνη της καὶ σαΐτιες περνοῦν ἀπ' τὴν καρδιά της. Λέει στὴ Νένα της:

...«Ἐκεῖνο ὁποῦ γύρευα κι οὐδ' ἠύρισκα ποτέ μου αἰφνιδια κι ἀνεπὸλπιστα σήμερον ἔλαχέ μου καὶ τὰ τραγούδια κι οἱ σκοποὶ καὶ τῆς ἀντρείας ἡ χάρη εἶναι κείνου ποῦ μέλεται γυναῖκα νὰ μὲ πάρη...

Τὸ πράμα βεβαιώθηκε, θεμελιωμένο εἶναι ἐκεῖνος ὁποῦ μ' ἀγαπᾷ, κατέχω τὸν πιὸς εἶναι...

Ποῖος λογισμὸς τὸν ἔφερε ἐμὲ νὰ ζουραφίσω κι ἰντὰ ν κ' ἐφυλασέμε ἐπὰ δίχως νὰ μ' ἀγαπήσῃ; Φροσύνη μου καὶ μάνα μου, ἄφης τὰ παραμῦθια σὰν τὴ γνωρίζεις πέτηνε σήμερο τὴν ἀλήθεια...

Ἡ Φροσύνη τρομοκρατημένη κι ἔκπληχτη δὲ μπορεῖ ν' ἀνοίξη τὸ στόμα της. Περιμένει τὴν καταγίδα. Τὸ θάνατό της καὶ τὸ θάνατο τῆς «κερᾶς» της.

Ἡ Ἀρετοῦσα γρήγορα-γρήγορα κρύβει τὴ ζωγραφιὰ καὶ τὰ χειρόγραφα στὰ στήθη της καὶ πηγαίνει στὸ παλάτι περιμένοντας πιά τὸν ἀγαπημένο της. Καταλαβαίνει τὸ σφάλμα της καὶ αἰσθάνεται τὸν κίνδυνο, μὰ δὲ βρίσκει

καὶ τὸ φάρμακο ποῦ θὰ τῆ γιατρέψη. Εἶναι αἰσιόδοξη
κι αἰσθάνεται ἓνα καλὸ τέλος...

Ἡ νένα τῆς ὅμως, ποῦ ἀκόμα ἐπιμένει νὰ τῆ φέρη
στὸν ἴσιο δρόμο, δὲ συμφωνεῖ.

...«Ἄλλα λογιάζει ἡ νένα τῆς κι ἄλλα λογιάζει κείνη
κι ἄλλα ξομπλιάζει ἡ Ἄρετή, κι ἄλλα θωρεῖ ἡ Φροσύνη...

Στολίζεται, φτιάνεται καὶ τὸν περιμένει καθημερινά.
Φοβάται, ντρέπεται, πάσχει, μὰ τὸν ἀγαπᾷ. Σκέφτεται νὰ
τοῦ κρύψη τὸν ἔρωτά τῆς,

...«κι' ἀγάλια-ἀγάλια μὲ καιρὸ νὰ τοῦ τὸ φανερώση,
ζάλο κὰὶ ζάλο¹ νὰ κινᾷ ὁ πόθος νὰ εἰσπλώση»...

Αὐτὸς γυρίζει ἐπὶ τέλους γεμᾶτος πάθος νὰ συνεχίσῃ
τὰ τραγούδια καὶ τὶς ζωγραφιές του. Νὰ συνεχίσῃ τὴν
ἀγάπη του καὶ νὰ τὴν τελειώσῃ. Μὴ βρίσκοντας ὅμως
στὴν κάμαρά του τὰ τραγούδια ποῦ εἶχε ἀφίσει καὶ τὴν
ζωγραφιά τῆς, τρομοκρατήθηκε. Σὰν τοῦ νεκροῦ ἔγινε τὸ
χρῶμα του, γράφει ὁ ποιητής. Χάθηκε τὸ αἷμα του καὶ
τοῦρθε μεγάλη ζάλη. Φωνάζει τῆ μητέρα του καὶ μαθαίνει
πὼς στὸ δωμάτιό του μόνο ἡ Ἄρετοῦσα μῆηκε. Φοβάται.
Δὲ γνωρίζει τὸ αἰσθημά τῆς καὶ τὴν ἀγάπη τῆς σ' αὐτὸν
καὶ φοβάται. Νὰ τὰ πῆγε ἄραγε στὸ Παλάτι καὶ νὰ
τάδειξε στὸν πατέρα τῆς γιὰ νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸ τὸ βέβηλο
ποῦ τῆ ζωγράφισε καὶ τὴν εἶχε στὸ δωμάτιό του;...Κατα-
ριέται τὴν ὥρα καὶ τῆ στιγμή ποῦ ξενητεύτηκε.

...«Ἄναθεμα τὸ ριζικό, ἀνάθεμα τὴν ὥρα
ποῦ ὁ φίλος μούδωκε β ο υ λ ἡ² νὰ πάω σ' ἄλλη χώρα...

Προσπαθῶντας νὰ βρῆ διέξοδο στέλει τὸ φίλο του
στὸ παλάτι γιὰ νὰ χαιρετήσῃ τὸ βασιλιά καὶ νὰ τὸν ψυχο-
λογήσῃ. Νὰ δῆ πὼς πρέπει ν' «ἀπολογηθῆ»... Ὁ Πολύδωρος
δικαιολογεῖ τὸν Ἐρωτόκριτο πὼς εἶναι ἄρρωστος καὶ
γιαυτὸ δὲν πῆγε νὰ δῆ τὸ βασιλιά του σὰ γύρισε ἀπὸ
ταξίδι. Ἡ Ἄρετοῦσα ποῦ παρακολουθεῖ τὴ συζήτηση ἀνα-
στατώνεται κι ἀμέσως μιὰ καὶ δὲ μπορεῖ ἡ ἴδια νὰ τὸν
ἐπισκεφθῆ, στέλνει στὴ μητέρα του μῆλα διαλεχτὰ «γιὰ
ξαρωστικό τοῦ ἄρρωστου». Αὐτὸς καταλαβαίνει... Ἡσυχά-
ζει. Μὰ τοῦ φαίνεται ἀπίστευτο. Μπαίνει σὲ μεγάλη σκέψη:

— Δὲ γίνεται, νὰ τῆς κακοφάνηκε ποῦ τῆ λέω ὁμορφῆ,
τὴν τραγουδῶ καὶ τῆ ζωγραφίζω. Γυναίκα δὲν εἶναι κι'
αὐτή;...

...«Πάντα ἡ γυναίκα ἀναρωτᾷ καὶ πεθυμᾷ ν' ἀκούσῃ
πὼς ὅλοι τῆνε ρέγουνται³ κι ὅλοι τὴν ἀγαποῦσι
κι οὐδὲ μανίξει⁴ οὐδὲ γρινιᾷ⁵ ἀμὴ πολλὰ τζ' ἀρέση
ὅλοι μεγάλοι καὶ μικροὶ ὁμορφῆ νὰ τῆ λέσι.
Κι ἂν ἤυρε τὰ τραγούδια μου, τὸ σιάσμα τσ' ὁμορφιάς τζῆ
δὲν ἐκακοσυνεύτηκε μάχει το γιὰ χαρά τζῆ...

1. Βῆμα καὶ βῆμα, 2. Συμβουλή, 3. ποθοῦνε, 4. θυμώνει, 5. τῆς κακοφαίνεται.

Παίρνει θάρρος. 'Ετοιμάζεται και πάει στο παλάτι, ὄχι βέβαια για νά χαιρετήση τὸ βασιλιᾶ του καὶ νά τοῦ φιλήσῃ τὴ «χέρα» μὰ για νά δῆ τὴν ἀγάπη του.

Συχνάζει πάλι ταχτικά, σὰν καὶ πρῶτα στο παλάτι. Βλέπει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ χορταίνουν μὲ τὰ μάτια. Νὰ μιλήσουνε ἀποκλείεται...

Φοβᾶται, ντρέπεται αὐτὴ. Κοκκινίζει. Τὸν κυτᾶ μὲ τὸ ἕνα μάτι....

Σιγά-σιγά ὅμως

....«Δέ τὴν καὶ καλοδέτηνε, ἀρχίησεν ἡ κόρη
κι ἐσυχνοστρέφετο κι αὐτὴ μὲ σπλάχνος τὸν ἐθῶρει....

Ἐθῶρει τὸ Ρωτόκριτο πῶς ἦτο καὶ λυπᾶτο
καὶ μὲ τὴν ἄκρα τοῦ ματιοῦ συχνά τοῦ πιλογατο¹

Καὶ συμπεραίνει ὁ ποιητής:

....«Μὰ τοῦτο σφαίν' ὁποῦ τὸ πῆ, ὁ πόθος δὲ κομπῶνε²
μὰ ὅποια ἀγαπᾶ στὸν ἀγαπᾶ³ γοργὸ τὸ φανερώνε

Ἡ Ἄρετοῦσα ὅσο μπορεῖ ἤπασκε νά τὸ χῶνη
μὰ ὁ ἔρωτας ὁ πίβουλος⁴ τήνε ξεφανερώνε
κι ὅσο μὲ γνώση πονηριάς νά κορυφευτῆ⁵ γυρεύγει
ὁ πόθος τὴ φανέρωνε, ἡ ἀγάπη μαντατεύγει⁶...

Ἄσοι ἀγαποῦσιν γκαρδιακὰ παρηγοριά μεγάλη
παίρνου νά βλέπου γ' εἰς τ' ἄλλου τῶν ἀμαθῶν τὰ κάλη.
Χαίρουντ' ἀναγαλλιουσι νε μὲ τὴ θωριάν ἐκείνη
κι ἂ θέλου νά στραφοῦ κι ἄλλου ἡ ἀγάπη δὲν τσ' ἀφίνει
Ἐτοῖ τον στο Ρωτόκριτο, ἔτσι στήν Ἄρετοῦσα.
Μὲ τὴ θωριά ἐθρέφουσαν, μὲ μαστοριά περνοῦσα
δασκαλικά πορεύουσαν μ' ὄλον ὁποῦ ν' ἡ πρώτη
πού μπῆκε σ' ἔτοια βάσανα ἡ ἀπραγῆντως νιότη.
—Μὴν τὸ κρατεῖτε για πολὺ, μὴν τὸ θαμάζεστ' ὄλοι
τοῦτες ὁ τέχνες βρίσκουσαι σ' τὴ φύση τὸ περβόλι
κ' εἰς πράματα πολλῶ λογιῶ,⁷ π' ἀνθρωπος δὲν κακέχει⁸
κι οὐδ' ἤπραξεν, μηδ' εἶδεν τα, μάθησ' ἡ φύση ἔχει.
Σὰν τὸ μωρὸ ὁποῦ κανεῖς φατὸ δὲν τ' ἀρμηνεύγει⁹
καὶ τὸ βυζι για ζῆσιν του νά τὸ βρη πασπατεύει¹⁰
καὶ δίχως νάχη δάσκαλο μὲ μάθηση γεννάται
κλαίει γυρεύει τὸ βυζι, ἡ μάνα τὸ λυπᾶται
κι ἂν εἶναι καὶ για μι ἄ—για μι ἄ¹¹ γάλα δὲν τὸ τὰ τση
στο στόμα τὰ δαχτύλια ντου βάνει νά πιπιλήσῃ...

Ἐτοῖ ναι κ' εἰς τὸν ἄγγουρο¹² καὶ κόρη ὄντεν ἀρχίσου
φιλιὰ νά κάμου τσ' ἐρωτιάς καὶ μποῦσι ν' ἀγαπήσου
μ' ὄλον ὁποῦ ν' ἡ πρώτηντως καὶ μάθησι δὲν ἔχου
τὸ κἀνεῖ χρειά¹³ σ' ἔτοιες δουλειές γνωρίζου καὶ κατέχου.
Δάσκαλος εἶν' ὁ Ρῶκριτος, κ' ἡ Ἄρετοῦσα πάλι
χῶνει τὸν πόθο φρόνιμα, σὰ νάτον καὶ μεγάλη
καὶ σὰ νά θέλασι βρεθῆ ἄλλη φορὰ καὶ λάχει
εἰς ἔτοιο πόλεμο, γροικου¹⁴ ἴντα ζητᾶ ἔτοια μάχη...

1. Τοῦ ἔγνωε, 2. δὲν κρύβεται, 3. στὸν ἀγαπημένο της, 4. πονηρός, 5. κρυφτῆ,
6. εἰδοποιεῖ, 7. πολλῶν εἰδῶν, 8. δὲν γνωρίζει, 9. συμβουλεύει, 10. ψάχνει, γυρεύει.
11. πότε-πότε, καμιά φορὰ, 12. νεαρό, 13. ὅτι χρειάζεται, 14. εἰρῶν.

Ἡ φύση τὰ ἔχει κανονίσει ὅλα, μᾶς λέει ὁ ποιητής. Κι ὅπως ἕνα μωρὸ μόλις γένηθῆ ξαίρει τὴ δουλειά του καὶ τρέχει ἀμέσως στὸ βυζί, ἢ ὅπως ἕνας στρατιώτης ποῦ θὰ πάη στὸν πόλεμο ξαίρει τί θὰ κάνῃ, τὸ ἴδιο κι ὁ ἔρω-
τευμένος. Δάσκαλος ὁ Ρωτόκριτος. Κι ἡ Ἀρετοῦσα ὑπο-
κρίνεται κι αὐτὴ σὰ δασκάλα. Ξετεχνεμένοι κι οἱ δύο,
παρ' ὅλο ποῦ πρώτη φορά πηγαίνουνε στὴ μάχη...

Ὁ Ρήγας κι ἡ βασίλισσα γιὰ νὰ διασκεδάσουνε τὴ
μοναχοκόρη τους, τὴ μονάκριβή τους τὴ χαϊδεμένη, ποῦ
ἢ ἀπότομη μεταβολὴ τῆς τοῦς ἦταν ἀνεξήγητῆ, διόργανώ-
σανε θεαματικούς ἀγῶνες γιόστρας (κονταροχτύπημα).
Κάτι παρόμοιο μὲ μονομαχία.

Βασιλιάδες, Ρηγόπουλα, Ἀφεντόπουλα, ἀπ' ὅλες τὶς
χῶρες, στολισμένα καθ' ἕνα τους καὶ μ' ἰδιαίτερη χάρη,
ἄρματωμένα μ' ἀστραφτερά ἄρματα, πεζοὶ καὶ καβαλά-
ροι, μαζευτήκανε στὴν Ἀθήνα. Ὁ ποιητὴς μᾶς περιγράφει
λεπτομερειακᾶ, τὴν ἐμφάνιση τοῦ καθενός, τὴ στολὴ του
τὸν ὄπλισμό του. Τὸ ἴδιο λεπτομερειακᾶ περιγράφει καὶ
τὸν ἀγῶνα τους. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ παλληκάρια βρί-
σκεται κι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Κύπρου κι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς
Κρήτης. Ὁ Κυπρίδημος καὶ τὸ μαυροφορεμένο—εἶχανε σκο-
τώσει τὴ γυναῖκα του—Ρηγόπουλο τῆς Κρήτης, Χαρίδημος.

...«Τὴν ὥρα κείνη ἀπὸ μακριὰ ὡσαύτως φωνῆς γροικοῦσι
καὶ σὰν ἄρματω ταραχῆς φαρὰ χίλιμιτροῦσι,
κι ἦτονε τὸ Ρηγόπουλο τῆς Κύπρου ὁ πετρίτης,
κ' ἤλαμπε ὡς λάμπε ἀυγερινός, κι ὡς φέγγ' Ἀποσπερίτης
κι ὡς ἦσ' εἰς τοῦ Ρηγός, ποιὸς εἶναι ἐκεῖ τὸ λέγει,
κάνει ζῆμιόν καὶ φέρνουν του κοντάρια καὶ διαλέγει.
Πιάνει τὸ πλιὰ βρῦότερο, πετᾶτο στὸν ἀέρα
σὰ φύλλο τ' ἀποδέχτηκε στὴ δυνατὴν του χέρα.
Δεῖχνει τοὶ χάρες τσ' ἀντρεῖας καὶ τοῦ κορμιοῦ τὰ κάλλη
πολλὰ τόνε ρεχτήκασιν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι.
Κυπρίδημος ἐκφράζετο, πολλοὶ τὸν ἐγνωρίζα
κι ὅλα τοῦ τὰ καμῶματα ἀπὸ μακρὰ μυρίζα...

Θωροῦσι σκόνης νέφαλο στὰ ὕψη σηκωμένο
καὶ καβαλλάρη μὲ πολλοὺς ἄλλους συντροφιασμένο
Μαῦρο φαρί, μαῦρ' ἄρματα, μαῦρο καὶ τὸ κοντάρι,
μάυρη ἦτανε κι ἡ φορεσιὰ τουνοῦ τοῦ καβαλλάρη.
Ἀντρειωμένος δυνατὸς κι εἰς τὰ ἄρματα τεχνίτης
κ' ἐγένη κ' ἀνεθρόφηνε εἰς τὸ νησί τῆς Κρήτης,
τὴ χώρα τὴν ἐξακουστὴ τὴν ὄμορφη Γορτύνη
ὠρίζε κι ἀποφέντευε αὐτὸς τὴν ὥρα κείνη...

1. ἀλογα. 2. ἐφθασε. 3. εὐθύς.

Οἱ δύο αὐτοὶ κι ὁ Ἐρωτόκριτος—πού παρ' ὄλη τὴν πίεση τοῦ φίλου του ἔλαβε μέρος στὸν ἀγῶνα—ἐκλέγονται ἀπτὴν ἐπιτροπὴ τῶν γερόντων νικητές. Ὁ τελειωτικὸς ἀγῶνας θὰ γίνῃ ἀναμεταξύ των. Στὴν κλήρωση πού κάνει ὁ Βασιλιάς βγαίνει νὰ μονομαχήσῃ ὁ Ἐρωτόκριτος μὲ τὸν Κυπριώτη. Ὁ Χαρίδημος ἀτυχὸς στὸν κλήρο ἀποχωρεῖ λυπημένος. (Ὁ ποιητὴς προτιμᾷ νὰ τὸν βγάλῃ μὲ τρόπο ἔξω γιὰ νὰ μὴ βρεθῇ σὲ δύσκολη θέση).

Ὁ βασιλιάς μὲ τὴ βασίλισσα κι ἡ Ἄρετὴ μὲ τὴ νένα της, παρακαλοῦθουν ἀπ' τὴν ἐξέδρα τὸν ἀγῶνα. Ἡ ἀγωνία τῆς Ἄρετῆς στὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς πάλης, πού βᾶστηξε κάμποσες ὥρες, δὲν περιγράφεται

...«Ἡ Ἄρετοῦσα τρώμασε, τὰ χεῖλη δὲ μιλοῦσι
κ' ἐφαίνεται τζ' οἱ κονταρὲς στὸ στήθος τῆς χτυποῦσι...

Ἔφου κακὸ στὴν Ἄρετὴ τὴν παραπικραμένη
πῶς ἔχει μάτια νὰ θωρῇ, καρδιά νὰ τ' ἀπομένῃ...

Κρουφὰ-κρουφὰ παρακαλεῖ καὶ κρουφαναδακρῶνει
ἀ γ κ ο ὀ σ ε ς¹ ἔχει καὶ καημούς, μὰ δὲν τῆ φανερώνει...

Στὸ τέλος νικᾷ—ποιὸς ἄλλος—ὁ πρωταγωνιστὴς κι ἡ Ἄρετοῦσα τρελλὴ ἀπὸ τὴ χαρὰ της τοῦ δίνει τὸ χρυσοῦ στεφάνι τῆς νίκης, ἐνῶ ὁ ἔρωτάς της κι ὁ πόθος της φθάνουν ὡς τὸν οὐρανό.

...Ὅι πόνοι τῆς ἐπληθύναν, μπλιὸ δὲ μπορεῖ νὰ χῶση
τὴ λάβρα καὶ τοῦ Ρώκριτου θε νὰ τὴ φανερώση...

Δὲ μπορεῖ νὰ κρυφτῇ πιά. Δὲν ἀντέχει. Ἡ Φροσύνη γιὰ τελευταία φορὰ τὴν ἱκετεύει νὰ γυρίσῃ στὰ λογικὰ της. Αὐτὴ ἀλύγιστη. Ἄπειλεῖ πῶς θὰ δώσῃ τέλος καὶ στὰ βάσανα καὶ στὴ ζωὴ της.

...«Μένα μου, λέγει ἡ Ἄρετὴ, ἴνταν τὰ δασκαλεύεις;
Τὸ πρᾶμα πού δὲν ἔχω ἐξ ἀ² νὰ δώσω μοῦ γυρεύεις.
Καὶ ποιὸς μπορεῖ ἀνημπόρετα πράματα νὰ νικήσῃ;
Τὸν φύλλο ποιὸς εἶδε ποτὲ λιόντα νὰ πολεμήσῃ;
Ἰντα γιαιτροὺς καὶ γιαιτρικά μοῦ λέγεις νὰ ξεδράμω³
καὶ νάβρω τὴ λαβωματιά βοτάνι νὰ τὴν κάμω;
καὶ πῶς μπορῶ νὰ τήνε βρῶ; σ' τόπο κρουφὸ τὴν ἔχω;
κι εἶμαι σὲ τοῦτ' ἀμάθητη, κι οὐδ' εἶδα οὐδὲ κατέχω
Τοῦτ' ἢ πληγὴ ναι στὴν καρδιά στα πλιά κρουφὰ τζῆ μέρη
καὶ κάνει χρειὰ στὴ χέρα μου νὰ πιᾶσω τὸ μαχαίρι
κι εἰς δύο νὰ σκίσω τὴν καρδιά, στὴν μέσην της κατέχω
Πῶς βρίσκειτ' ἢ λαβωματιά ἐκείνη πού ξετρέχω.
Καὶ πιά σ' ἀσκίση τὴν καρδιά, μπλιὸ τῆς μπορεῖ νὰ ζήσῃ;
τίς νὰ γιαιτρέψῃ τὴν καρδιά μιάς ὀπου ξεψυχῆσῃ;
Δασκάλοι, ἀνθρώποι φρόνιμοι, κομπώνονται καὶ σφάλου
σ' ἔτοιες δουλειὲς δὲν ξαίρουσι τὰ λέσι καὶ τὰ κάνου...

1. στενοχώριες. 2. δύναμη. 3. νὰ γυρέψω.

Κι ἐγὼ Φροσύνη πῶς μπορῶ καὶ λές μου καὶ κερδαίνω
νὰ πολεμήσω ἔτσι γ δ υ μ ν ἠ¹ ἕναν ἀρματωμένο;
ὄπου βαστᾶ στὰ χέρια του σαῖτες καὶ δοξάρι;
νικᾷ ἔτσι τὸν ἀνήμπορο σάν καὶ τὸ παλληκάρι;
καὶ πῶς μπορῶ ν'ἀντισταθῶ πού οἱ δυνάμεις μου ἐπέσα
κι ἐνίκησε καὶ βρίσκεται εἰς τὴν καρδιά μου μέσα;

Δὲν ἀντέχει περισσότερο. Λέει στὴν νένα της, πῶς ἂν
δὲν τοῦ μιλήσῃ ἢ θὰ σφαγῇ ἢ θὰ πιγῇ. Γιὰ νὰ τὴν κα-
ταφέρῃ τῆς λέει, πῶς σάν τοῦ μιλήσῃ καὶ τοῦ πῆ τὰ βά-
σανά της θὰ τῆς περάσῃ τὸ κακὸ καὶ θὰ γυρίσῃ σιγά-σιγά
στὰ πρῶτα της. Πῶς θὰ μείνῃ αὐτὴ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ
παράθυρο τὸ σιδερόφραχτο κι αὐτὸς θὰ εἶναι ἄπ' ἕξω...

...«Τὴ νένα της παρά ποτὲ τούτ' ἢ φορὰ τὴ σφάζει
γιατὶ σὰ φρόνιμη γροικᾷ κι ὡς γνωστικὴ λογιάζει,
τῆς Ἀρετῆς τὴν ὄρεξῃ, κ' ἴντᾶ ναι τὰ ξαμῶνει
κατέχει πῶς ἢ ἐμιλιᾶ² σ' ἔτοιες δουλειές δὲ σὼ νει³
Ἡκλαψ' ἐδάρθῃ δυνατὰ κι ἀπόκεις ἀρχινίζει
νὰ τὴ διατάσει τὰ πρεπᾶ⁴ κι ὡσὰ γονεῖς μανίζει:
—Ἰντᾶ ναι ὄπου σ' εὔρηκε κι ἡ μοῖρα πού σ' ἀμπώθει⁵
κ' ἴντα κακὰ σου μέλουνται κι ὁ νοῦς σου δὲν τὰ γνώθει;...⁶

Τοῦ κάκου. Ὅλα πᾶνε χαμένα. Ἡ Ἀρετὴ τόσο καὶ
ξαγριεῦει περισσότερο.

...«Ξαναδιατάσσει ἡ νένα της καὶ τρέμει ἀπὸ τὴν πρίκα⁷
μὰ κείνη παραλόγιασε κι οὐδ' ἤβλεπε οὐδ' ἐγροῖκα...

Καὶ στὸ τέλος παίρνει τὸ θάρρος καὶ δίνει ραντεβοῦ
στὸν ἀγαπημένο της. Σὲ κάποιον παράθυρο, τοῦ παλατιοῦ,
σιδερόφραχτο ὅπως κι ὅλα τ' ἄλλα. Αὐτὸς πηγαίνει
κι ἀνεβαίνει μὲ τέτοια πιδεξιοσύνη, πού οὔτε χαλικιάκι
δὲν κουνήθηκε. Σὰ γάτος... Σάν πουλί...

Ὁ ποιητὴς αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ἐντελῶς φυσικό:

...«Ἐτοῦτον εἶναι φυσικὸ κεινῶν ὄπ' ἀγαποῦσι
σ' ἔτοιες χρεῖές σὰ λάχουσι,⁸ πουλλιῶ φτερά βαστοῦσι...

Τὸ παραθύρι ὅμως ἔχει σίδερα πού τοὺς χωρίζουν.
Αὐτὴ ἀπὸ μέσα σιγά καὶ δειλὰ τοῦ ζητᾶ τὸ λόγο. Γιατὶ
νὰ τὴ ζωγραφίσῃ... Γιατὶ νὰ τῆς τραγουδᾷ κάθε βράδυ...
Γιατὶ νὰ τὴ βάλῃ σ' ἕνα τέτοιο μπελᾶ.

...«Κι εἰς ἴντα στράτα πορπατεῖς κι ἴντᾶ ναι πού γυρεύεις;
κι ἴντᾶ χεῖς μετὰ λόγου μου⁹ καὶ θές νὰ με παιδεύης;...

Ὁ Ἐρωτόκριτος πιὸ τολμηρὸς τῆς δηγᾶται τὰ πά-
θη του, τὸν ξενητεμό του καὶ τὴν κάνει νὰ κλαίῃ. Θέλει
νὰ τῆς πῆ πολλά, ὅπως θέλει νὰ τοῦ πῆ κι αὐτὴ, γιὰ
ν' ἀλαφρώσουν ὕστερα ἀπὸ τόσες στενοχώριες. Πάθανε
ὅμως τράκ ἀπὸ τὴ συγκίνησι καὶ δὲ μπορούνε νὰ μιλήσουν.

1. γυμνή, 2. ἡ ὀμιλία, ἡ κουβέντα, 3. δὲ φθάνει, 4. τὰ σωσά, 5. πού σὲ σπρώχνει,
6. δὲν τὰ καταλαβαίνει, 7. πίκρα, 8. σὲ τέτοιες ἀνάγκες ὅταν τύχουνε, 9. μὲ μένα,
μαζί μου.

Μιλοῦνε μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὴν καρδιά. Ὁ ποιητὴς δὲ θέλει νὰ μᾶς κουράσῃ γιὰ νὰ μᾶς πῆ πράγματα γνωστὰ σ' ὄλους μας:

... «Δὲ θὲ νὰ χάνω τὸν καιρὸ κι ἄγνωστο νὰ μὲ πῆτε
νὰ λέγω κείνα π' ὄλοι σας μὲ τὴν καρδιά θωρεῖτε.
Τάλεγαν τάνεθβαναν καθένας πού διαβάζει
κι ὀπού 'κουσε κι ὀπού καμε, μπορεῖ νὰ τὰ λογιαῖζη.
'Ὡς τὴν ἀγῆ τσι πόνους του ὁ Ρώκριτος ἐμίλει
τὸ παραθῦρι σπλαχνικά ἀντίς ἐκείνη φίλειε...

Ἡ Ἀρετὴ δὲ μιλοῦσε. Ἄκουγε μόνο κι ἀναστενάζε.
Τὰ ραντεβοῦ τοὺς γίνηκαν καθημερινά. «Κάθε βρα-
δάκι στὶς ὄχτῶ στὸ ἴδιο μέρος τὸ γνωστὸ τὸν καρτεροῦ-
σε»... Αὐτὸς ἀπ' ἔξω. Ἐκείνη ἀπὸ μέσα. Τὰ λένε καὶ τὰ
ξαναλένε αὐτοί, ἐνῶ ἡ Φροσύνη κάθεται στὸ δωμάτιό της,
ξαγρυπνᾷ καὶ κλαίει ἀδιάκοπα. Ὅλη ἡ νύχτα εἶναι δικιά
τους καὶ μόνο τὰ ξημερώματα χωρίζουνε.

... «Νύχτες πολλές τσι πόνους τως στὸ παραθῦρι λέσι
κι ὦρες γελοῦ, ὄντε μιλοῦν κι ὦρες σωπῶντας κλαῖσι...

Μιά νύχτα ὁ Ρωτόκριτος θέλει νὰ ξεδειλιάσῃ
κι ἐζήτησε τῆς Ἀρετῆς τὸ χέριν της νὰ πιάσῃ...
Λέει του:

—Μπλιό σου μὴν τὸ πῆς καὶ μὴν τὸ δευτερώσης
καὶ μὴ ζητήσης μὴ βαλθῆς στὸ χέρι μου ν' ἀπλώσης.
Σὲ χέρι ἢ σὲ μάγουλο ποτὲ δὲ θὲς μ' ἀγγίξει,
ὥστε νὰ φέρουν οἱ καιροὶ γλυκὺς καιρὸς ν' ἀνοίξη,
νὰ τὸ θελήσῃ ἢ μοῖρα μου, κι ὁ κύρις νὰ τ' ὀρίση,
ἀλλοιῶς ποτὲ δὲν τὸ θωρεῖς, ὁ κόσμος κι ἂ βουλήσῃ.
Σῶνει σε τοῦτο μοναχά, λέω σου νὰ κατέχῃς:
'Εσὺ θὲ νάσαι ὁ ἀντρας μου κι ἔγνοια καμιὰ μὴν ἔχεις...

Τοῦ ὀρκίζεται πῶς κι ὁ κόσμος νὰ χαλάσῃ, ἄλλον
δὲ θὰ παντρευτῆ. Καὶ γιὰ νὰ τελειώσῃ ἡ ἱστορία τους,
τὸν πείθει καὶ στέλνει τὸν πατέρα του στὸν πατέρα της
γιὰ προξενιό. Αἰσιόδοξοι, ὅπως εἶναι, τὰ βλέπουν ὄλα
ρόδινα. Πιστεύουν πῶς ὁ βασιλιάς δὲ θὰ σταθῆ ἐμπόδιο
στὴν εὐτυχία τους.

Ὁ γέρος ὁ Πεζόστρατος αἰσθανότανε τὸν κίνδυνο
καὶ δὲν ἤθελε νὰ πάῃ στὸ παλάτι μ' ἓνα τέτοιο σκοπό.
Τοῦ κάκου προσπαθεῖ νὰ τὸν μεταπείσῃ:

... «Δὲν περίμενα τοῦ γιοῦ μου ἡ φρονιμάδα
ἔτοια ζαβάγρα νὰ μοῦ πῆ, μηδ' ἔτοια κουζουλάδα.
'Αλιῶς σὲ κράτουν κι ἠλιπιζα πῶς θὰ σὲ δῶ μεγάλο.
μὰ σὰ θωρῶ κομπώνουμον κι ἡσφαινα δίχως ἄλλο.
'Ηλεγα νάσαι φρόνιμος, ἡλεγα νὰ κατέχῃς
μὰ σὰ θωρῶ οὐδὲ φρόνεψη οὐδὲ μυαλό δὲν ἔχεις...

Τί νὰ κάμῃ ὅμως... Ἡ ἀγάπη του στὸ μονάκριβό του
παλληκάρι τὸν κάνει νὰ ὑποχωρήσῃ. Νὰ σηκώσῃ τὸ σταυ-
ρὸ τοῦ μαρτυρίου του...

38 Ὅ,τι περίμενε. Δὲν πρόλαβε ν' ἀνοίξη τὸ στόμα του νὰ τοῦ μιλήσῃ καὶ πῆρε τὴν ἀπάντησι ἀπτόν ξαγριεμένο βασιλιᾶ:

—Φύγε τὸ γληγορότερο καὶ μπλιό σου μὴν πατήσεις εἰς τὴν αὐλή τοῦ παλατιοῦ καὶ κακοθανάτισεις. Γιατί σὲ βλέπω ἀνήμερο γιατίὸ δὲ σὲ ξορίζω μὰ ὁ γιός σου μὴν πατήσῃ μπλιό σ' τοῖ τόπους ὅπ' ὀρίζω. Τέσσερις μέρες κι ὄχι πλιά τοῦ δίνω νὰ μισέψῃ κι εἰς ἄλλους τόπους νὰ διαβῆ καὶ μπλιό του νὰ μὴ στρέψῃ, νὰ μὴν πατήσῃ ὥστε νὰ ζῶ σὰ μέρη τὰ δικά μου, ἄλλοῶς τοῦ δίνω θάνατο γιὰ χάρισμα τοῦ γάμου...

Τοῦ γέρου ἡ φωνὴ πιάστηκε. «Κόπηκε ἡ πνοή του» καὶ γυρνᾷε στὸ σπίτι του τρέμοντας, ντροπιασμένος καὶ μετανοιωμένος. Καταστροφή ἦταν αὐτή... Ὁ Ἐρωτόκριτος προσπαθεῖ νὰ τὸν παρηγορήσῃ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ κουράγιο, λέγοντάς του, πὼς ὅ,τι ἔκαμε τόκαμε ἀπὸ ἀγάπη στὸ παιδί του. Γιὰ νὰ τὸν δῆ μεγάλο καὶ τρανό... Μὲ «ἀφεντιές καὶ πλοῦτη», ὅπως καὶ κάθε πατέρας. Ἡ Ἄρετὴ στὸ μεταξὺ μαθαίνει ἀπτόν πατέρα της πὼς βρέθηκε ἕνας τρελλὸς νὰ τὴ ζητήσῃ σὲ γάμο καὶ πὼς τὸν ἐξόρισε χατηρικὰ ἀντὶ νὰ τὸν σκοτώσῃ. Πῆγε νὰ τρελλαθῆ ἀπ τὸ κακό της, μὰ δὲν ἔβγαλε τσιμουδιά. Ἡ νένα της ἀπτή μιὰ χαίρεται πὺ θὰ φύγῃ ὁ Ῥωτόκριτος καὶ θὰ σβύσῃ ἡ φωτιὰ τῆς πονεμένης της Ἄρετοῦσας. Ἀπτήν ἄλλη ὅμως ἀμφιβάλει καὶ φοβάται μὴ τὴν χάσῃ. Τὴ συμβουλεύει ἀδιάκοπα. Τὴ μαλῶνει σὰ μητέρα. Τὴ χαϊδεύει, τὴ φιλεῖ. Αὐτὴ εἶναι ἀπαρηγόρητη. Κλαίει ἀδιάκοπα. Μένει ὅμως ἀκλόνητη σὰ βράχος.

...«Ἐγὼ μαι νιά καὶ κοπελιά καὶ πάλι δὲ φοβοῦμαι καὶ γιὰ θανάτους ἑκατὸ τὸν πόθο δὲν ἀρνοῦμαι. Κι ἐσὺ Φροσύνη ὅπου σαι γρά, γυναῖκα τοῦ καιροῦ σου φοβάσαι τόσο καὶ δειλιάς θάνατο τοῦ κορμιοῦ σου; νὰ μὴν τὸ μάθῃ ὁ κύρις μου νὰ πᾶ νὰ σοῦ μανίσῃ. Ἄν σ' εἶχε δείρῃ μιὰ καὶ δυὸ πάλ' ἤθελε σ' ἀφίσει...

Σκέφτεται νὰ δώσῃ τέλος στὴ ζωὴ της, μὰ μετανοιῶνει καὶ περιμένει νὰ τὸν δῆ γιὰ τελευταία φορά. Ἡ νύχτα τοῦ ἀποχωρισμοῦ φτάνει. Συναντηθῆκανε στὸ παράθυρό τους, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες φορές, κι ἀρχίσανε τὰ κλάματα καὶ τοὺς ἀναστεναγμούς...

...«Μιὰν ὥρα κλάψασιν ὀμπρὸς δριμιὰ κι ἔλουκτουκῆσα¹ κι ἀπόκει² μ' ἀναστενασμούς τὰ πάθη ντως ἀρχῆσα —Τάμαθες Ἄρετοῦσα μου, τῆς λέει αὐτός, τὰ θλιβερά μαντάτα; Ὁ κύρις σου μὲ ξόρισε στῆς ξενητιάς τὴ στράτα... Καὶ πὼς νὰ σ' ἀποχωριστῶ καὶ πὼς νὰ σοῦ μακρύνω καὶ πὼς νὰ ζήσω δίχως σου στὸν ἔορισμόν ἐκείνο; Ἐσίμωσε τὸ τέλος μου, μάθεις το θές κερά μου σὰ ξένα πὼς μὲ θάψασι κι ἐκεῖ ἔν τὰ κόκαλά μου...

1. Ἐκλάψανε μὲ λυγμούς, 2. κι ὕστερα.

—Τὸ ξαίρω, τῆς λέει, πὼς ὁ πατέρας σου θὰ σὲ παν-
τρέψη γρήγορα καὶ θὰ σοῦ πάρῃ ἕνα Ἄφεντόπουλο. Δὲ
μπορεῖς ν' ἀντισταθῆς στὴ θέληση τοῦ πατέρα σου καὶ
θὰ ὑποκύψῃς. Θέλω ὁμῶς μιὰ χάρη ἀπὸ σένα:

...«Τὴν ὥρα π' ἀρραβωνιαστῆς νὰ βαριαναστενάξῃς
κι ὄντε σὰ νύφη στολιστῆς, σὰν παντρεμένη ἀλλάξῃς
ν' ἀναδακρῶσῃς καὶ νὰ πῆς «Ρωτόκριτε καημένη
τὰ σοῦ τ' αἶμα¹ λησμόνησα, τὸ θέλεις μπλιὸ δὲν εἶναι»...

καὶ κάθε μῆνα μιὰ φορὰ μέσα στὴν κάμαρά σου
λόγια εἶ² τάπαθα γιὰ σὲ νὰ μὲ πονῆ ἢ καρδιά σου.
καὶ πιάνε καὶ τὴ ζουραφιά πού βρες στ' ἀρμάρι μέσα
καὶ τὰ τραγούδια πούλεγα κι ὅπου πολλά σ' ἀρέσα
καὶ διάβαζέ τα, θώρειε τα κι ἀναθυμοῦ καὶ μένα
πού μὲ ξερίσανε γιὰ σὲ πολλά μακρὰ στὰ ξένα.
Κι ὄντε σοῦ ποῦν κι ἀπόθανα λυπήσουμε καὶ κλάψε
καὶ τὰ τραγούδια πούβγαλα μέσ' τὴ φωτιά τὰ κάψε...

—Φεύγω, τῆς λέει, μακρὰ σου καὶ θυμοῦ τὰ λόγια μου.
Αὐτός, μόνος του παίρνει κουράγιο:

...«κι ἂς τάξω ὁ κακορίζικος, πὼς δὲ σ' εἶδα ποτέ μου
μὰ ἕναν κερὶ ἀφτούμενο ἐκράτουν κι ἡσβησέ μου...

Ἡ Ἄρετοῦσα τὸν ἀκούει φαρμακωμένη. Ἄπτη στενο-
χώρια της πιάστηκε ἢ φωνὴ της. Ἐνας κόμπος βαρὺς
ἀνέβηκε στὸ λαιμὸ της καὶ δὲν τὴν ἀφίνει νὰ μιλήσῃ.
Παίρνει ὁμῶς κάποτε τὴ δύναμή της κι ἀρχίζει νὰ τὸν
μαλῶνῃ:

—Τί πράγματα εἶναι αὐτὰ πού ἀκούω ἀπὸ τὸ στόμα
σου, τοῦ λέει. Ἐγὼ νὰ παντρευτῶ ἄλλον; Ἐγὼ νὰ σὲ
ξεχάσω ποτέ; Πού σ' ἔχω μέσα στὴν καρδιά μου καὶ σὲ
τρέφω μὲ τὸ αἷμα μου; Δὲν τὸ ξαίρεις πὼς ἔχεις ριζώσει
στὰ σωθικά μου καὶ πὼς καθημερινὰ ἀνθείς καὶ
μεγαλῶνεις μέσα μου; Δὲν τὸ ξαίρεις πὼς σὲ ζωγράφισα
μὲ τὸ αἷμα μου καὶ πὼς μιὰ τέτοια ζωγραφιά δὲ λυώνει
ποτέ;

...«Καὶ πὼς μπορῶ νὰ σ' ἀρνηθῶ; κι ἂ θέλω δὲ μ' ἀφίνει
τούτη ἢ καρδιά πού ἐσύ βαλες σ' τὸ ἀγάπης τὸ καμίνι...

Φωνάζει τὴ νένα της ἀμέσως καὶ μπροστὰ της δίνει
τὸν ὄρκο τῆς ἀγάπης της:

—«Νένα γροῖκησε καὶ μαρτυριά νὰ δώσης
σ' ὅ,τι κι ἂ λάχει τὸ θωρεῖς, κάμε νὰ μὴν τὸ χῶσης.
Εἰν' ἄντρας μου ὁ Ρωτόκριτος ὅ,τι καιρὸς περάσει
γὴ ἔδ᾿ ἴστα νιότα στὸν ἀθό, γὴ ποῦρι σὰ γεράση
κι ἂ μ ν ὄ γ ω του⁴ στὸν Οὐρανό, στὸν Ἥλιο στὸ Φεγγάρι
ἄλλος ὀγιά γυναῖκα του ποτέ νὰ μὴ μὲ πάρῃ. . .

1. κείνα πού σοῦ ὑποσχέθηκα, 2. ἀναθυμοῦ, 3. ἢ τώρα, 4. τοῦ ὀρκίζομαι.

Καί γιά νά συμπληρωθῆ ἡ ἱεροτελεστία τοῦ γάμου:

...«Κεῖ πού ποτὲ τῆ χέραν τῆς δὲν τούδωκε ν' ἀπλώσῃ
τὴν ὥρα κείνη σπλαχνικά ὀγιά νά ξετελειώσῃ
τὸ τάσιμο τοῦ γάμου τῆς καὶ νάχη πάντα ὀλπίδα
τῆνε προβαίνει ἀρχοντικά στὴ σιδερῆ θυρίδα

καὶ λέει του:

—«Ἄς πιάσῃ ὁ Ρωτόκριτος τῆ χέρα πού πεθύμα
μὲ τὴν ὀποιά π ε ρ λ α μ π α σ τ ο ῖ¹ νά μποῦμε σ' ἓνα μνήμα.
Καὶ βγάνει ἀπὸ δαχτυλὶ τῆς ὀμορφο δαχτυλλίδι
μὲ δάκρυα κι ἀναστεναγμούς τοῦ Ρώκριτου τὸ δίνει.

Λέει του:

—«Νά καὶ βάλε το εἰς τὸ δεξό του χέρι
σημάδι πῶς ὥστε νά ζῶ εἶσαι δικό μου ταίρι,
καὶ μὴν τὸ βγάλῃς ἀπὸ κεῖ, ὥστε νά ζῆς καὶ νάσαι
φόριε το κι ὀποια στόδωκε κάμε νά τῆς θυμάσαι...

Τοῦτο γιά δά ν' ὁ γάμος μας καὶ τοῦτο μᾶσε σώνει
κάθε καιρὸ ὅτι τάξαμε, τοῦτο τὸ φανερώνει

Τῆ χέρα ἐκράτει ὁ γ' εἰς τ' ἄλλοῦ ὀσ' ὥρα τὰ μιλοῦσα
καὶ ποταμὸ τὰ δάκρυα ντως καὶ βρῦσιν ἐκινούσα...

*Ὁ Ἐρωτόκριτος παίρνει θάρρος κι ἐλπίδα:

—«Καλῶς τὸ πιάσε ἡ χέρα μου τὸ μαρμαρένιο χέρι
κεῖνο π' ὀλπίδα μούδωκε τὸ πῶς σέ κάνω ταίρι'
σημάδι πεθυμητικὸ τῆς ἀναγάλιασῆς μου,
παρηγοριά καὶ θάρρος μου καὶ μάκρος τῆς ζωῆς μου...

*Ὀποῖος δουλεύει τσὴ φιλιᾶς κ' ἔχει καημὸ μεγάλο
ἄς τὸ λ ο γ ι ᾶ σ η² ἰντά λεγεν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο.
*Ἄς τὸ λογιᾶσῃ κι ἄς τὸ δῆ κι ἀπὸ δικοῦ του ἄς κρίνῃ
ἰντά ἀποχαιρετίσματα ἦσαν τὴν ὥρα κείνη...

*Ὡς τὴν αὐγὴ μιλούσανε, ὡς τὴν αὐγὴν ἐκλαῖγα
κι ὡς τὴν αὐγὴ τὰ πάθη ντως καὶ πόνους τως ἐλέγα...

*Ἦστραψεν ἡ Ἄνατολὴ κι ἐβρόντησεν ἡ Δύσι
ὄντε τὰ χεῖλη ντου ἀνοιξε γιά ν' ἀποχαιρετήσῃ
καὶ τὸ παλάτι σείστηκε *πτόν πόνον πού ἐγροῖκα
ὄντε τὰ χέρια πιάσανε κι ἀποχαιρετιστῆκα...

Κι ἓνα μεγάλο θάμασμα στοὶ παραθύρι γίνῃ,
οἱ πέτρεις καὶ τὰ σίδερα κλαῖσι τὴν ὥρα κείνη
κ' ἐπέφταν οἱ σταλαματιᾶς τσὴ πέτρας τοῦ σιδέρου
κι ἡ Ἄρετοῦσα τσ' ἠῦρεν κεί, κ' ἦσαν αἶμα τ α χ υ τ ἔ ρ ο υ³
Ἐμίσειψ' ὁ Ρωτόκριτος καὶ βιάζει τον ἡ ὥρα
μ' ἓναν πρικὺ ἀναστεναγμὸ πού σείστηκεν ἡ Χώρα...

1. ἀγκαλιαστοί, 2. ἄς τὸ σκεφτῆ, 3. τὴν ἄλλη τὸ πρωτῆ.

Ἡ Ἀρετοῦσα μένει μόνη μετὰ τὴν Φροσύνην τῆς καὶ πέ-
φθη λιπόθυμη στὴν ποδιά τῆς.

«Μὴ τὴν καταδικάσετε, μᾶς λέει ὁ ποιητής, τὴν πρι-
καμένη κόρη.»

Δὲν εἶναι τούτη μοναχὴ, μὰ σφάλαισι καὶ ἄλλες
πλιά φρόνιμες καὶ γνωστικὲς πλιά ἄξες καὶ πλιά μεγάλες
νιὲς καὶ στεμμένες τοῦ καιροῦ¹ καὶ γρὲς νὰ ξαφορμίσου²
κι οἱ πονηριὲς τοῦ Ἐρωτα ὄλες νὰ ταὶ νικῆσου
καὶ νάχουν ἡγόνια καὶ παιδιὰ καὶ νὰ μὴν τὰ ψηφοῦσι
μὰ νὰ ὀργιστοῦσιν ὀλωνῶ, τὸ ἀγάπης ν' ἀκλουθοῦσι
κι εἰς πεθυμιὰ προσωρινὴ πού σάν ἄθος διαβαίνει
κι ὡσάν τὸν ἄνεμο σκορπᾶ κι ὡσάν τὰ νέφη πηλαίνει
νὰ βάλουν τίς ὀλπίδες τῶς σὲ θάρρος κομπωμένο
σ' ἕναν ἀφέντη πῖβουλο καὶ καταφρονεμένο...

Μὴν τὴν καταδικάσουμε κι ἄς τήνε λυπηθοῦμε
γιατὶ σὲ νιὲς γιατί σὲ γρὲς ξόμπλια πολλὰ θωροῦμε...

Ντροπιασμένος, πικραμένος, μετὰ τὸ αἶσθημα τῆς ἀδι-
κίας βαθιὰ ριζωμένο μέσα του, παίρνει τὸ δρόμο τῆς ἐξο-
ρίας. Καβαλικεύει τὸ ἄλογό του καὶ τοῦ ἀφίνει τὰ χαλι-
νάρια νὰ τρέξη σάν τρελλό ἀνάμεσα ἀπὸ λαγκάδια καὶ
βουνὰ κι ἀπὸ μεγάλα δάση, παρακαλῶντας τὸν Οὐρανό,
ἢ νὰ τοῦ στείλῃ θεριὰ νὰ τότε φᾶνε, ἢ νὰ ρίξῃ ἀστροπε-
λέκι νὰ κάψῃ τὸν ἀλύπητο Ἀφέντη.

Πίσω του ἀφίνει τοὺς γονιούς του συντρίμια μιᾶς ξα-
φνικῆς φουρτούνας. Ὁ γέρω Πεζόστρατος κλείνεται μέσα
στὸ σπίτι του, δὲ μιλεῖ ἀνθρώπου, δὲν τρώει δὲν κοιμάται.
Τὸ ἴδιο κι ἡ μάνα του. Ντύνεται στὰ μαῦρα καὶ κλαίει τὸ
μονάκριβό τῆς. Ἐξορία, ποιὸς ξαίρει γιὰ πόσα χρόνια...
Στὸ ἄγνωστο... Στὸ ἀβέβαιο... Στὸ τυχερό... Θάνατος κα-
θαυτός. Καταστροφή. Ὁ Πολύδωρος κι αὐτὸς ἀπαρηγό-
ρητος. Θέλει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, μὰ ὁ Ἐρωτόκριτος ἀρ-
νεῖται καὶ τοῦ ἀναθέτει ἄλλη ἀποστολὴ: Νὰ μαθαίνῃ τί
κάνει ἡ ἀγαπημένη του καὶ νὰ τοῦ γράφῃ ταχτικά.

Ὁ βασιλιάς πού ὑποψιάζεται κάτι τὸ σοβαρὸ στὴν
κόρη του ἀποφασίζει νὰ τὴν παντρέψῃ. Ἡ θρασύτητα τοῦ
Πεζόστρατου τὸν ἔβαλε σὲ μεγάλη σκέψη.

—«Ὁ Ρώκριτος εἶν' ὁμορφος ἄξος καὶ παλληκᾶρι

λέει στὴ γυναῖκά του,

κ' οἱ νιούτσικες οἱ ἄγνωρες πιάνονται σάν τὸ ψάρι...

1. μεσόκαιρες, 2. νὰ τρελλαθοῦν.

Αὐτὸς λογιᾶζω νάτονε φοβοῦμαι το καὶ τοῦτο,
ἐκεῖνος ὅπου πᾶσ' ἀργὰ ἤπαιζε τὸ λαγοῦτο.
Κι ἂν ἔν κ' ἐμᾶς τόσο ἄρεσε τοῦ τραγουδιοῦ ἢ γλυκότη
ἴντα λογιᾶξεις κ' ἤκαμε τσι κοπελιάς ἢ νιότη;...

Ἡ μέρα τῆς καταγίδας δὲν ἄργησε νάρθη. Ἡ Ἀρε-
τὴ ἀπὸ βραδύς βλέπει κακὸ ὄνειρο καὶ ξυπνᾷ τρομαγμέ-
νη. Ἐπεφτε μέσα σὲ θολὰ νερά. Ἀστραπές, βροντές.
Νέφαλα βουρκωμένα. Ἡ Φροσύνη τὴν παρηγορεῖ, πὼς
γρήγορα θὰ ξεχάσῃ τὸν Ἐρωτόκριτο καὶ θὰ γιατρευτῇ.
Αὐτὴ ὅμως δὲν πιστεύει στὰ ὄνειρα:

...«Κι οἱ φρόνιμοι στὰ ὄνειρα γελοῦ, δὲν τὰ ψηφοῦσι
μὰ οἱ πελελοὶ πιστεύουντα κι ἄλλοι ποῦ δὲ γροικοῦσι,...

Τὴν ἐπομένη ἔφθασε τὸ προξενιὸ τοῦ Ρηγόπουλου τοῦ
Βυζαντίου. Εἶχε λάβει μέρος στὸ κονταροχτύπημα, εἶδε
τὴν Ἀρετοῦσα καὶ τὴν ἔβαλε στὸ μάτι. Τώρα ἔστειλε
προξενητάδες καὶ τὴ ζητᾷ γυναῖκα του. Οἱ γονιοὶ τῆς
ἐνθουσιασμένοι τὴν καλοῦν νὰ τῆς τὸ ἀναγγείλουν. Αὐτὴ,
ποῦ αἰσθάνθηκε τὸν κίνδυνο, ἀπὸ τοὺς ξένους ποῦ εἶδε
στὸ παλάτι, χάνει τὴ δύναμή της καὶ λιγοθυμᾷ—ποῦ
ἄλλοῦ—στὰ χέρια τῆς νένας της.

Κάνει ὅμως τὴν ἀδιάφορη καὶ μπαίνει στὸ δωμάτιο
ποῦ τὴν περίμεναν ὁ βασιλιάς μὲ τὴ βασίλισσα. Ὁ
πατέρας της γιὰ νὰ μὴ τῆς τὸ πῆ ἀπότομα, τῆς κάνει
πρόλογο.

...«Ἐλίγον κόπον ἔχει ὁ γονεὺς τέκνο νὰ φανερώσῃ
μὰ νὰ τὸ κάμη τσ' ἡλικιάς καὶ πράξεις νὰ τοῦ δώσῃ,
σ' τόπο μεγάλο καὶ ψηλὸ κ' εἰς πλοῦτος νὰ τὸ βάλῃ
εἰν' ὅπου φέρνουν τοῦ κυροῦ κόπο πολὺ καὶ ζάλῃ
καὶ μέρα νύχτα ὁ λογισμὸς ἐτοῦτος τότε κρίνει
τὸ τέκνο νάβγῃ φρόνιμο καὶ πλούσιο ν' ἀπομείνῃ,
κι ἀπάνω σ' ὄλα τὴν τιμὴ νὰ μὴν τήνε θολώσῃ
καὶ τῷ γονιῷ του μαχαιριά ἀγιάτρεφτη νὰ δώσῃ...

Τῆς λέει, πὼς τὸ Ρηγόπουλο τοῦ Βυζαντίου εἶναι
ἓνα παλληκᾶρι ὁμορφο, μ' ὄλες τὶς χάρες τὶς καλές. Βασι-
λόπουλο σὲ μιὰ μεγάλη χώρα. Τῆς λέει, πὼς εἶναι καιρὸς
της πιά νὰ παντρευτῇ, νὰ κάμη παιδιὰ καὶ ν' ἀναστήσῃ
τὴ μάνα καὶ τὸν κύρι της. Καὶ πὼς τὴν ἐπομένη ἔπρεπε
νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησι. Ἡ Ἀρετὴ τὸν ἀκούει καὶ τρέμει
σὰν τὸ καλάμι ποῦ τὸ δέρνει ὁ ἄνεμος. Γονατίζει μπρο-
στά τους καὶ τοὺς ἀρχίζει στὰ γλυκόλογα:

—«Δὲ μπορῶ νὰ σᾶς ἀποχωριστῶ, τῶνε λέει, γιατί
εἶμαι πλασμένη ἀπὸ τὸ αἷμα σας, τὰ κόκαλά σας, τὴν
ἀναπνιά σας. Ἐγὼ περιμένω τὴν ὥρα ποῦ θὰ ξημερώσῃ
γιὰ νάρθω νὰ σᾶς ἀγκαλιάσω, νὰ σᾶς φιλήσω καὶ νὰ μεί-
νω κοντά σας. Καὶ σεῖς πὼς θέλετε νὰ μὲ διώξετε τόσο
μακρυὰ στὰ ξένα;

...«Περίσα τὸ πικραίνομαι, πῶς τὸ βαστᾶ ἡ καρδιά σας
καὶ θεὸς νὰ μὲ μακρύνετε ἀπὸ τὴ συντροφιά σας.
Ἡ γλῶσσα μου πῶς νὰ τὸ πῆ τὸ ναὶ νὰ μὲ παντρέψης
καὶ νὰ μὲ βγάλῃς ἀπὸ πᾶ καὶ νὰ μὲ ξενητέψης;
Κι ἄς εἶμαι πάντα μετὰ σᾶς, κύρι μου, ὥστε νὰ ζῆτε
μὴν τὸ βαλθῆτε ζωντανοὶ νὰ μ' ἀποχωριστῆτε...

Ἐγὼ δὲ θέλω πεῖ τὸ ναὶ, κ α λ λ ι ἄ' νὰ ξεψυχίσω
παρὰ τοῦ κόσμου Ρήγισα κι ἔσᾶς τοῖ δυὸ ν' ἀφίσω...

Τοὺς παρακαλεῖ νὰ τήνε σκοτώσουν καλύτερα καὶ
νὰ τὴ στείλουν στὸν ἄδη. Τοὺς ἰκετεύει νὰ τὴν ἀκού-
σουν. Μὰ ὁ βασιλιάς δὲν τὴν ἀφίνει νὰ τελειώσῃ. Γίνεται
θηρίο. Σηκώνεται ἀπὸ τὸ θρόνο του καὶ τὴν ἀρπάζει ἀπὸ
τὸ χέρι:

—Αὐτὰ τὰ παραμύθια, τῆς λέει, νὰ πᾶς νὰ τὰ πῆς
στὰ μικρὰ παιδάκια. Ὁ κύρις σου καὶ ἡ μάνα σου εὐκολὰ
δὲ γελιοῦνται καὶ ξαίρουνε πολὺ καλὰ τὸ σκοπὸ σου.

—Μὴν ἐφοβούμουν τσ' οὐρανοὺς τὴν σημερινὴν ἡμέρα
νὰ σοῦχα δώσει θάνατο κακὴ μου θυγατέρα.
Διδῶε τσ' αὐτοὺς τσί λογισμοὺς, μὴ σὲ κ α κ α π ο δ ὶ ο υ²
κάμε το θεληματικὰ τὸ γίνεται δικό σου.
Ἐγὼ μὴνῶ τοῦ βασιλιοῦ, ὁ γάμος πῶς ἐγένη
καὶ νὰ μοῦ μ π ἔ ψ η³ τὸ γαμπρὸ καὶ μετὰ σὲ νὰ μείνῃ...

Μάταια προσπαθεῖ νὰ τόνε μεταπεισῇ ἡ Ἄρετοῦσα.
Τοῦ φιλεῖ τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια. Κλαίει. Στὸ τέλος τοῦ
δίνει παλληκαρίσα τὴν ἀπάντησι:

—Μηνύσετε τοῦ βασιλιοῦ, ποῦ νύφην του ποθεῖ με
γιὰ τὸν υἱόν του πέτε του τό πῶς ἐγὼ δὲν εἶμαι..

Αὐτὸ ἦταν. Ὁ βασιλιάς γίνηκε θηρίο μοναχό. Πηγαί-
νει μὲ τρόπο καὶ διώχνει τοὺς προξενητάδες, γράφοντας
στὸ βασιλιά, πῶς θὰ τοῦ ἀπαντήσῃ ἀργότερα, γιατί τώρα
ἡ Ἄρετοῦσα εἶναι βαριά ἄρρωστη.

Μόλις αὐτοὶ φύγανε γύρισε καὶ τὴ βρῆκε.

...«καὶ μ' ἀπονιά κι ἀγριότητα εἰς τὸ δεξόν του χέρι
τυλίσσει τσί πλεξοῦδες τῆς κρατῶντας τὸ μαχαίρι
καὶ κόβγει τσι καὶ ρίχνει τσι σύγκρατες δίχως πόνο¹
οἱ ρίζες τῶ χρυσῶ μαλλιῶ τῆς ἀπομείναν μόνο²
μαλλιὰ πού ρίχτα σαϊτιές καὶ τὴν καρδιά πληγῶνα
στὴ γῆς ἐσκορπιστήκσαι κι οἱ σκόνες τὰ κουκλῶνα
μαλλιὰ πού λάμπαν πλειότερα παρὰ τοῦ ἡλιοῦ τσ' ἀχτίνες,
λύπῃσιν δὲν τῆς εἶχασιν οἱ μάνιτες ἐκεῖνες.
Κ' ἡ κεφαλὴ πού σ' ὁμορφιά ποθὲς δὲν εἶχε ταῖρι
κουτροῦλα⁴ τσὴ τὴν ἄφηκε τ' ἀλύπητο μαχαίρι...

Ὁ ποιητὴς ἀπορεῖ πῶς τὸ σίδηρο δὲν ἀποστομώθηκε.
Πῶς, τουλάχιστο αὐτό, δὲ λυπήθηκε κι ἔκαμε τὴν τόσην
ὁμορφιά, τόσην ἀσκήμια. Ὁ βασιλιάς δὲ σταματᾶ ὡς ἐδῶ.

1. καλύτερα, κάλιο, 2. μὴ σὲ καταστρέψουν, 3. στείλῃ, 4. φαλακρή.

...«Μὰ σάν ἀρχίση τὸ κακό, ἀπομονή δὲν ἔχει,
μὰ πάντα στὸ χειρότερο γλακᾶ καὶ πάντα τρέχει
καὶ μὲ γλοτσές κωλοσυρτή εἰς τὴ φλακὴ τὴ βάνει,
ὡσὰ θεριὸν ἀλύπητο ὄχι σάν κύρις κάνει...

Ἡ Ἀρετή, παρ' ὄλο τὸ ξῦλο, ἀντὶ νὰ φοβηθῆ ἄτσα-
λώνει περισσόρερο.

—Κάμε ὅ,τι θέλης, τοῦ λέει. Ἄν ἔχης κι ἄλλη πιὸ
σκοτεινὴ φυλακὴ, βάλεμε μέσα.

«μὰ οὐδὲ φλακὴ οὐδὲ σίδερα οὐδ' ἑκατὸ θανάτοι
θέλουσι κάμει νὰ μὲ πᾶς σὰ νύφη στὸ παλάτι,
κι ὅ,τι κριτήρια βρίσκονται δῶσε τα στὸ κορμὶ μου
κι ὅς τὰ ξῶ¹ πῶς δὲ μ' ἔσπειρες καὶ τέκνο σου δὲν ἦμου.
Ποιὸς ἄλλος ἦκαμε παιδί κι εἶδεν το κ' ἐγεννήθη
κ' εἰσὲ κακὸ πού τόβρηκε δὲν τὸ μυριολυπήθη;
Ὡς καὶ τὰ ζᾶ² πού δὲ ν ο γ ο Ὡ³ λογαριασμὸ δὲν ἔχου
ἴνταναι ὁ πόνος τοῦ παιδιοῦ γροικοῦσι καὶ κατέχου
καὶ τὴ ζωὴ ντως δὲν ψηφοῦ βοήθεια νὰ τῆς δώσου
καὶ παίρνουσι ναι θάνατο ὀγιά νὰ τὰ γλυτώσου,
ὡς καὶ στὰ δάση τὰ θεριά πού λύπησι δὲν ἔχου
καὶ ζοῦσι μὲ τὴν ἀπονιά κι ἀγάπη δὲν κατέχου
καλὰ καὶ θρέφονται μὲ κριάς ἀπ' ἄλλα ζᾶ στὰ δάση
πάντα ντως σάρκα ζωντανὴ συχαίνονται νὰ φάσι
ὄμπρὸς σκοτώνουσι τὸ ζῶ καὶ τὴ ζωὴν του παίρνου
κι ἀπόκει ἀπτά μέλη του τρώσινε καὶ χορταίνου
καὶ ὄς μὲ σάρκα ζωντανή, ὀποῦναι καὶ δική σου
θρέφουσι, κι οὐδὲ λύπηση γροικᾶς οὐδὲ πονεῖ σου...

Ἄν καὶ βαρῆς στὴ χέρα σου στ' ἄνα δαχτυλὶ μόνο
γ ρ ο ι κ ᾶς⁴ εἰς ὄλο τὸ κορμὶ τὸ βάρος καὶ τὸν πόνο
κι ἐγὼ πού μαι ὄλη σάρκα σου μὲ δέρνεις μὲ σκοτώνεις
κανέναν πόνο δὲ γροικᾶς μὰ πλιότερα δ ρ ι μ ῶ ν ε ι ς.⁵
Στὸν κόσμον ὅς τὸ γροικῆσουνε ἀλύπητε γονεῖ μου.
Γιατὶ δὲ θε νὰ παντρευτῶ μοῦ παίρνεις τὴ ζωὴ μου...

Ἄδικα παιδεύεται ἡ Ἀρετή. Ἄδικα κι ἡ Φροσύνη
δέρνεται καὶ παρακαλεῖ. «Τὴ θυγατέρα στὴ φυλακὴ ἄδι-
κα μὴν τὴ βάνης»...

—Αὐτοῦ θὰ πληρώσετε ὅσα ἔχετε κάμει, τοὺς ἀπαν-
τᾶ ὁ βασιλιάς.

Ἐμὴ μιά συγκόβγει, σὶθ θωρῶ, κι ἡ ἄλλη τὰ τροπώνει
ἢ μιά τὰ κάνει τὰ κακὰ κι ἡ ἄλλη τὴ τὰ χώνει...

Κλειδώνει καὶ φεύγει ὁ βασιλιάς καὶ σὲ λίγο τῆς
στέλνει ροῦχα ἀποφόρια καὶ παλιὰ νὰ βάλῃ.

...«Κόβγει τα ὡς τὰ γόνατα καὶ κ ο ὄ ν τ ο υ ρ α⁶ τ' ἀφίνει
κι ἀσούσουμη κι ἀνέγνωρη ἡ Ἀρετοῦσα γίνῃ.
Μὲ τὴν παλέτσα τὴ χοντρή καὶ μ' ἄγερα τὴ κάνει
στρῶμα, καὶ μέσα στὸ σακὶ πέτρες κι ἀγκάθια βάνει
δίχως σεντόνια καὶ φτερά δίχως προσκεφαλάδι
ὠρίσε νὰ πορεύγεται μὲ τὴ Φροσύνη ὀμάδι.

1. ὅς πῶ, 2. ζῶα, 3. πού δὲ νοιώθουν, 4. αἰσθάνουσι, 5. θυμώνεις, 6. κοντά.

Στὴν πλιὰ χερότερη φλακὴ στὴν πλιὰ σκοτεινιασμένη
ὀπού 'σαν βούρκα καὶ πηλά, τὴν ἔκαμε καὶ μπαίνει
καὶ φλακατόρους μπιστικοῦς¹ νὰ βλέπου ἀπόξω βάνει
μ' ὀγκιά² ψωμί κι ὀγκιά νερό ὥστε πού ν' ἀποθάνη...

Ἡ Ἄρετὴ κάθεται μέσα ἀγκαλιασμένη μὲ τὴ Φροσύνη
τῆς καὶ τῆς λέει τὸν πόνο τῆς. Κλαίει καὶ φιλοσοφεῖ:

...«Ὅποιος τσι μεγαλότητες ζητᾶ τοῦνοῦ τοῦ κόσμου
καὶ δὲ γνωρίζει πὼς ἐπὰ διαβάτης εἶν' τοῦ δρόμου,
μὰ ρέμπετα³ στίς ἀφεντιές στα πλούτη του καυκάται
ἐγὼ ἄγνωστο τότε κρατῶ καὶ πελελὸς λογάται.
Τοῦτα 'ν ἀθοὶ καὶ λούλουδα, διαβαίνου καὶ περνοῦσι
καὶ μεταλλάσσουν τα οἱ καιροί, συχνιά τὰ καταλοῦσι⁴
σάν τὸ γυαλί ραίζουσι, σάν τὸ καπνὸ διαβάνου
ποτέ δὲ στέκου ἀσάλευτα, μὰ πιλαλοῦν⁵ καὶ πηαίνου
κι ὄσο πλιὰ ἢ μοῖρα στα ψηλά τὸν ἀνθρώπο καθίζει
πόσο καὶ πλιότερο πονεῖ ὄντε τότε γκρεμίζει
κ' ἐκεῖνοι πού τὸν κάνουσι συχνιά ν' ἀναγαλιάση
μεγάλοι ἐχθροὶ ντου γίνουονται τὴν ὥρα πού τὰ χάση
κι ὄσο πλιὰ Ἄφέντης κράζεται καὶ βασιλιάς λογάται
τόσο πλιὰ πρέπει νὰ δειλιά, πλιότερο νὰ φοβάται.
Γιατί ἔτσι τόχει φυσικὸ τῆς μοῖρας τὸ παιγνίδι
νὰ παίρνη ἀπὴ μιά μεριά στὴν ἄλλη νὰ τὰ δίδη.
Ἄμ' ὄποιος σὲ φτωχεῖα πολλὴ ἀναθραφή δὲ χρῆζει
τοῦ κύκλου τὰ στρατέματα ὡς θέλει τὰ γυρίζει
καὶ πάντα ἀνέγνοιος πορπατεῖ κι ἂν τρώη κι ἂν κοιμάται
τοῦ ριζικοῦ τὴν ὄργιτα ποτέ δὲν τὴ φοβάται...

Ὁ ἀγαπημένος τῆς δὲν τῆς φεύγει ἀπὸ τὸ μυαλό. Ἡ
Φροσύνη τὴν παρηγορεῖ μὲ γλυκὰ λόγια. Μ' αὐτὴ κατα-
ριέται τὴ μοῖρα τῆς καὶ παρακαλεῖ τὰ δικά τῆς τὰ βάσα-
να νὰ μὴν τὰ πάθη ἄλλη καμιά. Ζηλεύει τὴ φτωχεῖα πού
χαίρεται τὴν ἀγάπη τῆς.

...Κι ἂς εἶχα γεννηθῆ φτωχὴ, φτωχὸ νὰ 'χα ἀγαπήση
κι ὄχι σὲ τόσα κίντυνα νὰ 'μαι κ' εἰς τόση κρίση.
Φτωχὴ φτωχὸν ἀγάπησε καὶ πόνο δὲν ἐγροῖκα
κι ἂ φτωχικὰ περάσασι τὸν πόθον ἐχαρῆκα
δίχως καμιάν ἐντήρησι⁶ γή⁷ φόβο νὰ τσι κρίνη
ἄεραν εἶχαν καὶ δροσά σ' τσ' ἀγάπης τὸ καμίνι.
Καὶ γὼ γιατί 'μαι βασιλιοῦ καὶ Ρήγα θυγατέρα
χίλιοι καημοὶ καὶ βάσανα μὲ βρίσκου νύχτα μέρα...

Κάθε μῆνα μιὰ φορὰ ἔστελνε ὁ βασιλιάς καὶ τὴ ρω-
τοῦσαν ἂν ἄλλαξε γνώμη.

...«κι αὐτὴ ἐμῆνα τοῦ κυροῦ πὼς σ' ἔνα ζάλο⁸ στέκει
καὶ μηδ' ἐμετασάλεψε⁹ νὰ πάη πλιὰ παρέκει...

Ὁ Ἐρωτόκριτος στὴν Ἐγριπο τὰ ἴδια βάσανα περ-
νᾶ. Τίς ἴδιες στενοχώριες. Φυλακὴ αὐτὴ, ἐξορία αὐτός.
Πολὺ μικρὴ ἢ ἀπόσταση...

...«Ἄν ἦστεκε, ἂν ἐκάθουντο, ἐύπνου κι ὄντε κοιμάται
τὴν Ἄρετὴν ἀναζητᾶ, τῆς Ἄρετῆς θυμάται...

1. δεσμοφύλακες ἐμπιστοῦς, 2. μονὰς βάρους (ὀγκιά) 25 γραμ. 3. ὑπερφανεύε-
ται, 4. καταστρέφουν, 5. τρέχουν, 6. δειλιά, 7. ἦ, 8. βῆμα, 9. μετακινήθηκε.

Στέλνει τὸ δοῦλο του Πιστέντη μ' ἓνα γράμμα στὸ φίλο του τὸν Πολύδωρο. Ἀπ' αὐτὸν μαθαίνει τὰ βάσανα τῆς Ἀρετῆς. Ἀπ' αὐτὸν μαθαίνει καὶ ἡ Ἀρετὴ τὰ δικά του τὰ βάσανα. Τὴ βοηθάει τώρα ἡ πονηρὴ ἢ Φροσύνη.

Ταχτικά ἔστειλε τὸ δοῦλο του στὴν Ἀθήνα ὁ Ρωτόκριτος γιὰ νὰ μαθαίνη τὰ νέα. Γιὰ νὰ μὴ τοῦ βροῦνε τὰ γράματά του καὶ προδοθῆ τοῦ τὰ ἔραβε μέσα στὸ στιβάνι του. Κι αὐτὸς ἀδιάκοπα τριγυρνοῦσε...

Ἔτσι περάσανε τρία δλόκληρα χρόνια. Ξαφνικά ἄμως ἀλλάζουν τὰ πράματα. Ὁ βασιλιάς τῆς Βλαχιάς μαλώνει μὲ τὸ Ρήγα καὶ τοῦ ἀνοίγει πόλεμο. Μπαίνει στὸ βασίλειό του μὲ τοὺς στρατιῶτες του καὶ τὰ καταστρέφει ὅλα στὸ πέρασμά του. Σκοτώνει, αἰχμαλωτίζει, λεηλατεῖ, καίει. Φτάνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ ἀρχίζουνε μάχες φοβερές. Ὁ Ρήγας καὶ τὸ βασίλειό του κιντυνεύει. Ὁ Ἐρωτόκριτος σὰν τόμαθε αὐτὸ τὸ κακὸ δὲν κάθησε μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια. Παίρνει ἀπὸ μιὰ μάγισσα ἓνα μαγικὸ μελάνι, γίνεται μαῦρος σὰ σαρακηνός, καβαλαεῖ τὸ ἄλογό του καὶ πηγαίνει στὸν πόλεμο. Πολεμᾷ μόνος του. Χτυπᾷ τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ σὰ χαΐνης.¹ Ἡ μορφή του γίνεται θρῦλος. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ δίνουνε θεϊκὴ δύναμη. Τοὺς πιάνει πανικός. Ὁ Ρήγας κι οἱ δικοί του δὲ μποροῦν νὰ καταλάβουν τί συμβαίνει μ' αὐτὸ τὸν ἀνέλπιστο σύμμαχο. Αὐτὸς ἔμεινε μόνος του καὶ τὴν ἡμέρα καὶ τὴν νύχτα. Ἡ Ἀρετὴ του ποὺ κινδύνευε ἦταν ἡ μόνη του σκέψη. Μόλις εὑρίσκει τὴν εὐκαιρία ξεχύνονταν μὲ τ' ἄλογό του κι ἔσπερνε παντοῦ τὸν τρόμο καὶ τὴν καταστροφή. Οἱ στρατιῶτες τοῦ Βλαντίστρατου δηγοῦνται πὼς αὐτὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος, μὰ θηρίο. Σὲ μιὰ μεγάλη μάχη ποὺ γίνεται ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὴν κρίνονταν ἡ τύχη τοῦ πολέμου, σώζει τὴ ζωὴ τοῦ βασιλιά καὶ τοῦ Πολύδωρου, ποὺ τραυματίζεται καὶ ἀποχωρεῖ, ἐνῶ αὐτὸς μένει μὲ τὸ Ρήγα καὶ τὸν βοηθᾷ. Κόβει πόδια, χέρια, κεφαλές, μέσες. Θερίζει. Σκοτώνει ἀλύπητα....

Σὰν τὸ γεράκι ὄντε δὴ στὴ λίμνη καθισμένο
πλήθος πουλλιῶ, κ' ἐκεῖ χυθῆ ἀγριο καὶ θυμωμένο,
κι ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦρανοῦ τὴν ταραχὴν ἀρχίσθη,
γρυλλώσουσι τὰ μάτια ντου καὶ τὰ φτερά χτυπήθη
δώση στὴ μέση τῶν πουλλιῶ, κι ἐκεῖνα τρομασμένα
νὰ σκορπιστοῦ καὶ νὰ χαθοῦ κί νὰ χωστοῦν ποὺ κ' ἔνα

1. Χαΐνης: ἀρματωλὸς τῆς Κρήτης.

εις τὸ νερὸ ἄλλα νὰ βουτοῦ, στὰ ὕψη ἄλλα νὰ πᾶσι,
γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὴ ζωὴ κάθε πουλὶ ν' ἀράσῃ
νὰ φεύγουν ὅσον τὸ μποροῦν τὴ μάνιταν ἐκείνη
καὶ τὸ γεράκι μοναχὸ ν' ἀφίσουν ν' ἀπομείνῃ·
ἐ δ ἔ τ σ ι' γίνῃ κ' εἰς αὐτοὺς ἐκείνη τὴν ἡμέρα
πολλὰ τὴν ἐτρομάξασι τοῦ Ρώκριτου τὴ χέρα.
Τόσους νὰ δῆ νὰ πολεμοῦν τὸ φίλο καὶ τὸ Ρῆγα
ὡσὰ γεράκι χύθηκε, κι ὡσὰν πουλλιά τοῦ φύγα...

...«Σὰν κάνει ὁ λύκος εἰς τ' ἀρνιά, ὄντε πεινᾷ κι ἀράσει
καὶ πνίγει τα ὄπου κι ἂν τὰ βρῆ καὶ φτάνει τα ὄπου πᾶσι
ἔτσι κανε κι ὁ Ρώκριτος ξετρέχοντας τὸ νίκος²
οἱ Βλάχοι τρέμουν σὰν τ' ἀρνιά κ' ἐκεῖνος εἶν' ὁ λύκος...

Ὁ βασιλιᾶς ἐνθουσιασμένος ἀπτόν ἀνέλπιστο φίλο
του ποῦ τοῦσωσε τὴ ζωὴ καὶ πολέμησε στὸ πλάϊ του, δὲν
ξαίρει πῶς νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ. Τοῦ προσφέρει τὸ μισό
του βασιλείου καὶ τοῦ ὑπόσχεται ὅλη του τὴν κληρονομιά.
Αὐτός, ἀγνώριστος ὅπως εἶναι, μένει κοντὰ του καὶ περι-
μένει...

Τ' ἀποτελέσματα τῆς μάχης ἦτανε τρομαχτικά. Οἱ
νεκροὶ κι ἀπὸ τίς δυὸ μεριῆς ξεπερνοῦνε τίς δεκαοχτὼ
χιλιάδες. Οἱ βασιλιάδες τρομαγμένοι ἀπτὴν τόση κατα-
στροφή τῶν ἀνθρώπων τους κάνουνε ἀνακωχὴ γιὰ λίγες
μέρες. Στὸ μεταξὺ φθάνει ὁ Ἄριστος. Εἶναι ἀνηψιὸς τοῦ
Βλαντίστρατου, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βλαχιάς κι ἦρθε νὰ τὸν
βοηθήσῃ. Ἡ παλληκαριά του εἶναι γνωστὴ σ' ὅλους. Ἀνί-
κητο λιοντάρι, ποῦ ἔχει «τὸ θάνατο στὸ σπαθὶ καὶ τὸ
χάρο στὸ κοντάρι». Ὁ θεῖός του βρῆκε ἀμέσως τὴ λύσι
γιὰ νὰ τελειώσῃ τὸν πόλεμο καὶ νὰ βγῆ νικητής. Προ-
τείνει στὸν ἀντίπαλό του, γιὰ νὰ μὴ πολεμοῦνε ἀδίκαι, νὰ
ὀρίσῃ ἓνα παλληκάρι ποῦ θὰ μονομαχήσῃ μὲ τὸ δικό του,
τὸν Ἄριστο. Ἀπὸ τὸ νικητὴ τῆς μονομαχίας θὰ κριθῆ κι
ἡ τύχη τοῦ πολέμου.

Ὁ Ἡράκλης, ποῦ δὲν ἔχει παλληκάρι σὰν τὸν Ἄρι-
στο, βρίσκεται σὲ δύσκολη θέση.

Ἡ Ἀρετὴ τὸ μαθαίνει καὶ θυμᾶται τὸν ἀγαπημένο της.

...«Ἐδᾶ γνωρίζει ὁ κύρις μου, θωρεῖ κι ἐδᾶ κατέχει
ἴντᾳ ξαζε ὁ Ρώκριτος στὴ χώρα νὰ τὸν ἔχῃ.
Ὅπου ἔναι ἀνθρώποι καὶ φ ε λ ο ὦ³ κι ἔχουν ἀντρεία καὶ γνῶσι
μὴν τσι ξορίζου γιὰτὶ αὐτοὶ τὸ θέλουν μετανοιώσει...

Ὁ μαῦρος μόλις τόμαθε, δέχτηκε ἄφοβα τὴν πρό-
σκλησι. Ἐπὶ τέλους θὰ τελειωναν τὰ βάσανά του. Ἡ ζων-
τανός, νικητής καὶ κερδισμένος, ἢ νεκρός. Ἐνα ἀπὸ τὰ
δυὸ. Εἶχε ὁμως πεποίθησι στὶς δυνάμεις του...

Οἱ βασιλιάδες κάνουνε γραφτὴ τὴ συμφωνία κι ὀρκί-
ζονται νὰ δεχθοῦνε τὸ ἀποτέλεσμα:

1. τὸ ἴδιο, 2. τὴ νίκη, 3. ἀξίζουν.

...Μὰ τ' ἄστρον, μὰ τὸν Οὐρανὸν, μ' ἀνατολὴ καὶ δῦσι,
καὶ μὰ τὴ γῆν ποῦ τὰ κορμιά θεὸς νὰ μᾶς κ α τ α λ ὄ σ η ς
καὶ μὰ τὸν ἥλιο τὸ λαμπρὸ τὸ φῶς καὶ τὴ σελήνη
ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν ἐτοῦτο ὄπ' ἐγίνη...

Ἔστερα φιλιούνται σὰν παλῆοι φίλοι καὶ δίνουνε τὸ
σύνθημα στὰ διπλοαρματωμένα παλληκάρια ποῦ περιμέ-
νουν. Τριγύρω οἱ στρατιῆς τους σὲ παράταξη τιμητική.

Ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸν ἀγῶνα διεξοδικά.

Οἱ παρομοιώσεις του, σὰν πάντα, πετυχημένες.

...Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
ἀξάφου καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσῶντας πολεμοῦσι,
μάχονται μὲ τὴ θάλασσα μανίζου καὶ φουσκάνου
τοῖ ψυχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκάνου
ἕνας φυσᾷ ἀπ' Ἀνατολὴ καὶ ἄλλος ἀπὸ τὴ δύσι
πάσχει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήσῃ,
ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνιά γροικήθη,
ὄντες τοῖ πρώτες κονταρὲς ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
Ἐσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κ' εἰς ἑκατὸ γενήκα
καὶ τὰ κομμάτια σ' τὸ οὐρανὸς ἐφτάξα καὶ ἑκαήκα
καὶ ὄντε ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα
τὰ τάζουν, τὰ μποροῦσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα...

Πολεμοῦνε μ' ἀπουνιά. Χτυπιοῦνται ἀλύπητα. Σβέλτα.
Πληγώνονται, ματώνονται μὰ συνεχίζουνε. Τ' ἀλόγα
τους πηδᾶνε καὶ μουγκρίζουνε κι αὐτά. Ὅλοι τριγύρω
τρέμουνε. Κρατοῦνε τὴν ἀναπνιά τους, κλείνουνε τὰ μά-
τια τους. Ὁ Ἄριστος γιὰ μιὰ στιγμή πετάει τὸ σκουτάρι
του καὶ τραβᾷ τὸ σπαθί. Μ' ἀντίς νὰ χτυπήσῃ τὸν ἀντίπα-
λό του, σκοτώνει τὸ ἄλογο. Παλληκάρι μὲ φιλότιμο καὶ
αἴσθημα ξεπεζέφνει κι αὐτὸς κι ὁ ἀγῶνας πιά συνεχίζεται
μὲ τὸ σπαθί.

...Γδυμνά τὰ λαμπερά σπαθιά ἀνεβοκατεβαῖνα
καὶ σπίθες ἀπὸ τ' ἄρματα ὡς ἀστραπὲς ἐβγαῖνα.
Τριγύρω λάμπουν στράφτουσι καὶ ἀνοίγουν τὸν ἀέρα
καὶ ἀντιλαλεῖ τὸ σίδερο στὴ δυνατὴν τως χέρα...

Πολλὰ ἄπονα καὶ ἀλύπητα κρούσινε καὶ β α ρ ῖ σ κ ο υ²
κι ἐπὰ καὶ ἐκεῖ πηδοῦ ὡς ἀητοὶ καὶ ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου...

Τ' ἄρματά τους κοματιάζονται. Πιάνουνε τὸ μαχαίρι.
Τὸ χῶμα κοκινίζει τριγύρω ἀπὸ τὸ αἶμα τῶν πληγῶν
τους. Πιάνονται στὰ χέρια καὶ καθένας τους προσπαθεῖ νὰ
μπήξῃ στὸν ἄλλο τὸ μαχαίρι του. Ὁ Ἐρωτόκριτος γλυ-
στρᾷ καὶ πέφτει κάτω κι ὁ Ἄριστος ἀπὸ πάνω του τοῦ
κατεβάζει τὸ μαχαίρι στὸ λαιμὸ του. Δὲν προλαβαίνει
ὄμως. Ὁ Ρωτόκριτος μαζεύοντας τὶς δυνάμεις του τὸν
χτυπᾷ στὸ κούτελο καὶ τὸν σκοτώνει, παίρνει ὄμως καὶ
αὐτὸς τὴ μαχαίριά τοῦ Ἄριστου στὸ στήθος καὶ πληγώ-
νεται βαριά.

1. καταστρέψει, 2. χτυποῦνε.

Ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι ὁ εὐτυχέστερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου. Ἔχει ἑπτὰ λαβωματιᾶς ἀπάνω του. Κιντυνεύει... Φιλοξενεῖται ὁμως στὸ παλάτι. Ἄναπνέει τὸν ἀέρα τῆς ἀγαπημένης του. Κοιμᾶται στὸ κρεβάτι της.

...«Στὴν κάμαρα τὴν πλιά ὄμορφη τὴν παραχρυσωμένη
κι εἰς τὸ κλινάρι τὸ Ἄρετῆς τὸν ἤβαλαν νὰ μένη...

Ἡ κάμαρα τὸ ἀφέντρας του καὶ τῆς κεραῶς του ἡ κλίνη
κι ὁ Βασιλιὸς κι ὁ φίλος του τὸ γιατρικὸν του γίνη
Γιατροὶ μηδὲ βοτανικὰ νὰ γιάνου δὲ μπορούσι
ὡσάν τὸ στόμα ἔτουων, ὅση ὥρα τοῦ μιλοῦσι...

Δὲ φοβᾶται πὼς θὰ πεθάνη... Ἡ μόνη του στενοχώρια εἶναι μὴν ἀργήσῃ νὰ σηκωθῇ καὶ μείνῃ ἀκόμα ἡ Ἄρετὴ του στὴ φυλακὴ. Γιατὶ τὸ καταλαβαίνει, τὸ προαισθάνεται τὸ ποθητὸ τέλος...

Αὐτὴ μόνο δὲ χαίρεται. Ἡ χαρὰ ὀλονῶν γι αὐτὴν εἶναι λύπη. Θυμᾶται τὸν ξενητεμένο της. Καὶ ζηλεύει τὸν τραυματισμένο σαρακηνὸ ποὺ κοιμᾶται στὸ κρεβάτι της καὶ τὸν ἔχει ὁ βασιλιᾶς σὰν παιδί του. Γιατὶ νὰ μὴν εἶναι αὐτὸς στὴ θέση τοῦ μαύρου...

Ὁ Πολύδωρος, ποὺ γιατρεύτηκε πρῶτος, πηγαίνει ταχτικά καὶ κάνει συντροφιά στὸ τραυματισμένο παλληκάρι. Ἀπτὴ μιὰ τοῦ ἀρέσει ἡ παραίτα του. Μοιάζει τόσο πολὺ μὲ τὸ φίλο του, ποὺ ἂν δὲν ἦταν μαῦρος, θάλεγε πὼς ἦταν ὁ ἴδιος. Ἀπτὴν ἄλλη θέλει νὰ μαθαίνη τὰ βάσανα τῆς Ἄρετῆς γιὰ νὰ τοῦ τὰ γράψῃ. Τοῦ δηγιέται τὴν ἱστορία τοῦ καλοῦ του φίλου, τοῦ Ἐρωτόκριτου, ποὺ πῆγε στὰ ξένα γιὰ νὰ δῆ τόπους ποὺ δὲν εἶχε δῆ καὶ νὰ μάθῃ πράματα ποὺ δὲν ἤξαιρε. Αὐτὸς ἀκούει μόνο καὶ γελᾷ. Δὲν εἶναι ἡ ὥρα κατάλληλη γιὰ νὰ φανερωθῇ. Ἦθελε νὰ κἀνῃ ἔκπληξη στὴν Ἄρετοῦσα. Γιὰ τὴν ὥρα δὲν εἶναι ὁ Ἐρωτόκριτος. Εἶναι ὁ Κριτίδης ἀπὸ μιὰ χώρα μακρινή. Ξενητεύτηκε γιὰ τὴν ἀγάπη μιᾶς κόρης ποὺ ἔχασε ξαφνικά κι ἀπὸ τότε γυρίζει χειμῶνα καλοκαίρι.

Ὁ βασιλιᾶς κρατῶντας τὸν ἀπὸ τὸ χέρι πατρικά τὸν χαϊδεύει καὶ τὸν καμαρώνει. Τοῦ προτείνει νὰ τοῦ δώσῃ τὶς χώρες του καὶ τὰ πλοῦτη του, γιὰτὶ τοῦ ἀξίζει μιὰ τέτοια τιμὴ. Μιὰ τέτοια ἀνταμοιβή.

Ὁ Ἐρωτόκριτος βρίσκει κατάλληλη τὴν ὥρα.

—Δὲ θέλω πλοῦτη καὶ παλάτια, τοῦ λέει, βασιλιά μου. Μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ, ποὺ εἶναι ὁμως μεγάλη καὶ φοβοῦμαι μὴ σὲ στενοχωρέσω.

...«κατέχω πώς στη φυλακή βρίσκεται τὸ παιδί σου»
δὲν τὴν πονεῖς, δὲν τὴν ψηφᾶς, δὲν τὴν κρατεῖς δική σου.
ἐτοῦτο εἶναι ποὺ ζητῶ καὶ κάμε μου τὴ χάρη
τὴ φλακιά σμῆνης¹ μῆνυσε ἄντρα τῆς νὰ με πάρη,
λογιάζω νὰ τὸ σεβαστῆ σὰν τσί τὸ καλοποῦσι
τὴν δούλεψιν ὁποῦ ἴκαμα γιὰ λόγου σας ν' ἀκούση.
Γιὰ τούτην ἦρθα ἀπὸ μακρυὰ, γι' ἀγάπην τσι πολέμου
γιὰ λόγου τῆς ὡς κ' οἱ ἐχθροὶ δειλιοῦν κι' ἀκόμη τρέμου...

Ὁ Ρήγας ἐνθουσιάζεται, μὰ φοβᾶται πὼς πάλι θὰ
βρῆ ἐμπόδιο τὴν ἄρνησι τῆς κόρης του.

—Εἶθε νὰ γινόταν αὐτό, τοῦ λέει. Μὰ ἡ κόρη μου δὲ
θέλει νὰ παντρευτῆ. Τὴν ἔβαλα στὴ φυλακή. Βρώμησε
ἐκεῖ, ἀσχῆμισε, τὴ συχαίνονται κι' οἱ μῦγες, μὰ τὸ μυαλό
τῆς εἶναι ἀγύριστο. Καὶ πολὺ φοβοῦμαι, πὼς δὲ θάλαξε
γνώμη.

Τὸν στέλνει στὴ φυλακή νὰ τὴ δῆ ἂν τοῦ ἀρέση
καὶ νὰ τὴν πείση μόνος του νὰ δεχθῆ.

Τοῦ ἀπαντᾷ:

...«Δὲ θὲ νὰ πάω στὴ φυλακή, μὰ τάξε καὶ θωρῶ τη.
ὡς εἶναι ρέγομαίτην² ὡς εἶναι πεθυμῶ τῆ
ἂν ἦτονε κι' ὀλότυφλη, κουτσή καὶ ζουγλοχέρ³
τσ' ἄλλες κρατῶ γιὰ σκοτεινὲς κι' ἐκείνη κράζω μέρα...

Τὸν παρακαλεῖ νὰ τὴν βγάλῃ ἀπὸ τὴ φυλακή καὶ νὰ
τὴ συχωρέσῃ, ὅποια ἀπάντησι κι' ἂν τοῦ δώσῃ.

Ὅπως καὶ πάντα, ἡ Ἄρετὴ δίνει τὴ συνηθισμένη τῆς
ἀπάντησι:

«Δὲν ἐβαρέθηκεν ὁ κύρις νὰ πειράξῃ
μιὰ διπλοκακορίζικη, μὰ θὲ νὰ δοκιμάξῃ
ἔτσι συχνιὰ γιὰ παντρεία, ὁποῦ καλὰ κατέχει
ὅσες φορές κι' ἂν τὸ μηνᾶ, χαμημένον κόπον ἔχει;
Κι' ἐγὼ καλλιὰ ἴχω οἱ πλιά ἄσκημοι θανάτοι νὰ με βροῦσι
παρὰ γιὰ παντρεία ποτὲ μαντᾶτ⁴ νὰ μοῦ ποῦσι...

Ἐπιμένουνε οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλιᾶ, μὰ ἐπιμέ-
νει κι' αὐτή.

Ὁ Ἐρωτόκριτος χαίρεται ἀπὸ τὴν ἀπάντησι. Τοῦ
ἀρέσει. Ἡ ἐπιμονή τῆς, ἡ πίστη τῆς, ὁ λόγος τῆς, τὸ θάρ-
ρος τῆς, τὸν ἐνθουσιάζουν. Ἀναγκάζεται νὰ πάῃ ὁ ἴδιος
νὰ τὴ δῆ.

...«Ἐσίμωσ' ὁ Ρωτόκριτος στὴν κακαποδομέν⁵
κι' ὡσὰν τὴν εἶδε ὡς τοῦ νεκροῦ ἢ ὄψη ντου ἀπομένει'
τὸ φῶς του μπλιό δὲν ἤβλεπε, τὰ μάτια ντου θαμπῶσα
τὸ στόμα ντου βουβάθηκε καὶ μπλιό δὲν ἔχει γλῶσσα.
Στὸ παραθύρι τὴ φλακῆς στὰ σίδερα κουμπίζει

1. φυλακισμένη, 2. τὴν ποθῶ, 3. κουτσοχέρα, 4. εἶδηση, 5. κακότυχη.

καί λιγωμάρες τούρχουνταν νά τήν ἀναντρανίζη¹

Μέσ' ἡ καρδιά ντου ἐσφάζετο, τὰ μέλη ντου δλα τρέμα
τό πρόσωπόν του χλόμιανε καί μπλιό δέν ἔχει αἷμα...

Καί μ' ἔτοιαν ὄψι ἀπόμεινε πού ἡ πένα, τὸ μελάني,
ἡ γλώσα, ἡ χέρα, τὸ χαρτί, νά σὰς τὸ πῆ δέ φτάνει...

Παίρνει κουράγιο καί τῆς μιλεῖ. Τῆς θυμίζει τὸ καλὸ
πού ἔκαμε στὸν πατέρα της. Τὸν κίνδυνο πού πέρασε γιὰ
χατῆρι της.

...«Κι ὡς εἶσαι κι ὡς εὐρίσκεσαι θέλω καί πεθυμῶσε¹
καί σπλαχνικά, ἀγαπητερά, ἀπόφαση μοῦ δῶσε
νά βγῆς καί σὺ ἀπτὰ πηλά κι ἀπτὴ φλακὴν ἐτούτη
νά πᾶ νὰ βρῆς τίς ἀφεντιές καί τὰ μεγάλα πλούτη...

Ἐ Ἀρετή, χωρὶς νὰ τὸν κοιτάξη καθόλου, μὲ τὸ
πρόσωπό της χαμηλωμένο στὸ λασπωμένο πάτωμα, τοῦ
δίνει τὴν ἀπάντησι:

—«Σκόλασε, Ἀφέντη, τὰ μιλεῖς, πάψε τ' ἀναθιβάνεις
γιατὶ εὐκαιρα κουράζεσαι, μόνο τὸν κόπο χάνεις...

Πήγαινε μὴν πειράζεσαι καί πέτο τοῦ κυροῦ μου
πὼς κείνα πού τοῦ μῆνυσα πάντ' ἄχω μέσ' τὸ νοῦ μου
κι ἂν ἔν κ' εἰς ἔτοιο πόλεμο ἤθελε νὰ σέ βάλῃ
ἄς σ' κάμη πλούσια ἀντίμεψη καί πλερωμὴ μεγάλη...

Ἡ παντρειά μου ἔν ἡ φλακὴ χειμῶνα καλοκαίρι
ἢ σκοτεινάγρα ν' ὁ ἄντρας μου, τὸ βρόμον ἔχω ταῖρι

Καί χίλιοι χρόνοι ἀνὲ διαβοῦ καί χίλιοι ἀνὲ περάσου
πάντ' ἔναι σ' ἓνα οἱ λογισμοὶ δὲ στρέφου μὴδ' ἀλλάσου...

Ὁ Ἐρωτόκριτος σωπαίνει. Μεγάλῃ χαρὰ, μὰ καί
μεγάλος πόνος. Πάει νὰ τρελλαθῇ...

...«Εἶχε χαρὰ νὰ τῆ γροικᾶ πὼς δέν τὸν ἀπαρνᾶται
μὰ ἔχεν καί πρίκα νὰ θωρῇ πού θέτει πού κοιμάται...

Δὲ μπορεῖ νὰ τῆς μιλήσῃ περισσότερο. Φωνάζει τῆ
Φροσύνη στὸ παράθυρο καί τῆς δίνει τὸ δαχτυλίδι. Τῆς
παραγγέλνει νὰ τὸ δώσῃ στὴν Ἀρετή, νὰ σκεφτοῦνε κι οἱ
δυὸ ὡς τὴν ἄλλῃ μέρα κι ἂν ἀκόμα ἐπιμένῃ στὴν ἄρνησί
της, ἄς τοῦ τὸ γυρίσῃ πίσω.

Ἡ Ἀρετοῦσα γίνεται ἄνω-κάτω. Τὸ δαχτυλίδι της!..
Εἶναι τὸ ἴδιο τὸ δικό της, μὲ τὸ μεγάλο ζαφίρι, πούδωκε
στὸν ἀγαπημένο της στὸν ἀποχωρισμὸ τους. Χίλιες δυὸ
σκέψεις περάσανε ἀπτὸ μυαλό της. Πὼς νὰ βρεθῇ τὸ δα-
χτυλίδι σὲ ξένα χέρια... Τόνε φαντάστηκε πὼς βρίσκονταν
κι αὐτὸς σὲ μιὰ σκοτεινὴ φυλακὴ ἢ πὼς τὸν βρῆκανε σκο-

1. νὰ τῆ βλέπη.

τωμένο μέσα στα δάση. Τρέμει. Προσκαλεί τὸ μαῦρο καὶ τοῦ ζητᾷ ἐξηγήσεις:

—Ποῦ τόβρηκες αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι μου; τὸν ρωτᾷ. Πρὶν κάμποσα χρόνια, παίζοντας μέσα στὸν κῆπο τὸ ἔχασα. Τώρα πῶς βρέθηκε στὰ χέρια σου; Ποιὸς εἶναι ὁ κλέφτης;

Αὐτός, σκληρὸς σὰν καὶ κάθε ἐρωτευμένο, ἐπιμένει ἀκόμα νὰ κρύβεται. Φεύγει καὶ τῆς λέει, πῶς τὴν ἐπομένῃ τὸ πρωὶ θὰ τῆς ἔδινε τὴν ἀπάντηση.

Ἡ νύχτα τῆς φάνηκε χρόνος. Στὸ κεφάλι τῆς στριφογύριζαν μαῦρες σκέψεις. Ἐκλαιγε, λιγοθυμοῦσε...

...«Ὡρες ἐξελιγώνετο κι ὥρες νεκρὴ ἀπομένει
καὶ ὥρες ἦτο ζωντανή, κι ὥρες ἀποθαμένη...

Ἡ Φροσύνη, γιὰ τελευταία φορά, τὴν ἱκετεύει νὰ τὸν πάρη τὸν ξένο γιὰ νὰ ἡσυχάση. Καλὸς εἶναι κι αὐτός...

Ὁ Ἐρωτόκριτος πηγαίνει πρωὶ-πρωὶ καὶ τὴ βρίσκει. Δὲ φανερώνεται ὅμως πάλι. Θέλει νὰ δοκιμάσῃ ἀκόμη. Νὰ βεβαιωθῇ πῶς τὸν ἀγαπᾷ πολύ. Καλύτερα κι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς.

Ὁ ποιητὴς διαμαρτύρεται μ' αὐτὴ του τὴ διαγωγή:

.. «Ἄδικον εἶν' Ῥωτόκριτε, ἐτοῦτα νὰ τὰ κάνης
Βλέπε μ' αὐτὰ νὰ ἔσ' ἄδικα νὰ μὴν τὴν ἀποθάνεις.
Θωρεῖς τὴνε πῶς βρίσκεται κι ἀκόμη δὲν πιστεύεις;
ἴντα ἄλλα μεγαλύτερα σημάδια τῆς γυρεύεις;
τὰ πλοῦτη καὶ τὴν ἀφεντιά ἀρνήθηκε γιὰ σένα,
πάντ' ἂν τὰ χεῖλη τῆς π ρ ι κ ἄ,¹ τὰ μάτια τῆς κλαημένα...

Τὸ θεωρεῖ ὅμως αὐτὸ ἐπακόλουθο τῆς ἀγάπης:

...«Καλὰ τὸ λὲν οἱ φρόνιμοι, ἡ ἀγάπη φόβο φέρνει
κι εἰς ἓνα πρᾶμα ὅπ' ἀγαπᾷ χίλιες φορές γ ι α γ έ ρ ν ε ι²
Χίλια σημάδια νὰ θωρῇ ἄνθρωπος νὰ κατέχη
ἄδολα πῶς τὸν ἀγαπᾷ, ἀναπαημὸ δὲν ἔχει
μὰ λέει καὶ ξαναρωτᾷ καὶ ξαναδοκιμάζει
τὴν ἀγαπᾷ, ἂν τὸν ἀγαπᾷ καὶ πάντα του λογιάζει...

Τῆς δηγιέται μιὰ φανταστικὴ ἱστορία. Πῶς πρὶν δυὸ μῆνες σὲ κάποιον δάσος μακρυὰ, συναντήθηκε μὲ ἓνα «ῥιόπλουμο» νέο, ποῦ ἔλαμπε σὰν τὸν ἥλιο κι εἶχε κατὰξανθα σγουρὰ μαλλιά. Τὰ θεριὰ τὸν εἶχανε τραυματίσει καὶ βογγοῦσε ἐτοιμοθάνατος. Τούδωκε νερὸ στὰ διψασμένα του χεῖλη, τούδεσε τὶς πληγές του, μὰ δὲν κατόρθωσε νὰ τὸνε σώσῃ... Ξεψύχησε, προφέροντας τῶνομα «Ἀρετῆ», δίνοντάς του καὶ τὸ δαχτυλίδι ποῦ φοροῦσε στὸ χέρι του.

Τὴν ἔπιασε ζάλη. Τὰ μάτια τῆς θαμπώθηκαν. Κλαίει κι ἀναστενάζει. Κουμπάει στὸν τοῖχο, κρύβει τὸ πρόσωπό τῆς στὰ χέρια τῆς καὶ ξεσπᾷ σε θρῆνο γοερό.

1. πικρά, 2. γυρίζει.

... Ρωτόκριτε ἴντα θέλω μπλιό τῆ ζήση νά μακραίνω;
Ποιά δλπίδα μπλιό μου πόμεινε καί θέλω ν' ἀ ν ι μ έ ν ω;¹
δίχως σου πῶς εἶν' μπορετό στὸν κόσμω μπλιό νά ζήσω;
ἀνάθεμα στὸ ριζικό στὰ φύλαγεν ὀπίσω...

Μέ τῆ ζωῆ σου εἶχα ζωῆ καί μέ τὸ φῶς σου θώρου
τὰ πάθη μου θυμώντας σου ἐπέρνου σάν ἐμπόρου...

Γιὰ σένα ἀφήκα τσ' ἀφεντιές κι ἐμίσεψα στὰ πλοῦτη
γιὰ σένα μέ σφαλίσασιν εἰς τῆ φλακὴν ἐτούτη
γιὰ σένα ἀναστέναζα, γιὰ σένα εἶχα πόνους
γιὰ σένα βασανίζομαι σήμερα πέντε χρόνους...

Μοῖρα δέ σέ φοβοῦμαι μπλιό κι ὅ,τι κι ἂ θέλης κάμε
κι ἂ μέ γυρεύγης νά μέ βρῆς, κάτεχε πῶς ἐπῶ 'μαί
καί θε νά πάρω θάνατο κι ἀπεί τις ἀποθάνω
κάμε τὸ πλιὰ χειρότερο εἰς τὸ κορμί μου ἀπάνω...

Μά τονε κρίμα κι ἀδικιά Ρωτόκριτε μεγάλη
μέσα στὰ δάση νά χαθοῦ νά νεκρωθοῦν ἔτοια κάλη...

'Ηθελεν κι ἄλλα νά τοῦ πῆ, μά ἡ ἐμιλιά δέ σώνει
πέφτει στῆ γῆς ἄσπρη, κρυγιά πλιὰ παρὰ ἀπὸ τὸ χιόνι.
Καί μπλιό δὲν εἶχε ἀναπνιά κι ἡ αἰστησί τς' ἐχάθη
κι ὄλο τὸ αἶμα σύρθηκε πρὸς τῆς καρδιάς τὰ βάθη...

Ὁ Ἐρωτόκριτος τὰ χρειάστηκε. Ἀπὸ τὸ κακό του
ξεριζώνει τὰ μαλλιά του. Σκέφτηκε πῶς τῆ σκότωσε μέ
τὶς τρέλλες του καί θέλει νά πεθάνη κι αὐτός. Κι ἡ Φρο-
σύνη τὸ ἴδιο. Δέρνεται κι αὐτὴ καί κλαίει. Στήνει μοιρο-
λόγι. Παίφτει ἀπάνω της καί τῆ φιλεῖ, τὴν ξαναφιλεῖ, τὴν
ἀποχαιρετᾷ.

Σὲ λίγο ὅμως συνέρχεται κι ὁ Ἐρωτόκριτος βιάζεται
νά τῆς φανερωθῆ:

...«Ἀρετὴ τὰ μούτασες ἐξαλησημονηθῆκα;
γιατὶ ἦρθα ἀπὸ τὴν ξενητιά ἐπῆρες τόση πρίκα;

Πλύνεται μπροστά της, τὸ μαγικό μελάνι βγαίνει
καί ξανάρχεται στὰ πρῶτα του.

...Γνωρίζει τον ἡ Ἀρετὴ, καλὰ τότε θυμᾶται,
μά δὲν κατέχει ξυπνητὴ ἂν εἶναι γῆ ἂν κοιμᾶται.

Ἀπὸ τῆ χαρὰ της τὴν πολλὴ τῆς ξανάρχεται λιγο-
θυμιά καί πέφτει στῆς Φροσύνης τὴν ἀγκάλη.

...«Σάν τὸ λουλοῦδι π' ὁμορφο παρ' ἄλλο ἡ φύσι κάνει
κι ἔρθη ἄνεμος μέ τῆ χιονιά νά τὸ ψυχομαράνη
κι ἡ ὁμορφιά ντου χάνεται, τῆ μυρωδιά δὲν ἔχει
ὅσ' ὦρα εἶν' ἀ ν ε μ ι κ ἡ² κι ὅσ' ὦρα χιόνι βρέχει
μά τ ὀ β γ η³ ὁ ἥλιος νά τὸ δῆ κι ἡ βράση νά τοῦ δώση

1. Περιμένω, 2. θύελλα, 3. σάν βγῆ.

καὶ νὰ ὁμορφίσῃ τὸ ζημιὸ τὰ φύλλα νὰ ξαπλώσῃ
τὸ χιόνι πούν τριγύρω ντου χάμαι νερὸ τὸ ρίχνει
τὴ μυρωδιά, τὴν ὁμορφιάν ὡσάν καὶ πρῶτος δείχνει,
ὄλες τσί χάρες σάν ἐβγῆ ὁ ἥλιος τοῦ τσί διδεῖ
πού τόχεν ἄσκημο ἢ χιονιά τσὴ νύχτας τὸ σκοτίδι,
ἔτσι ἔχαν καὶ τὴν Ἄρετὴ τὰ πάθη μαραμμένη
κι ἀσούσουμη κι ἀνέγνωρη κακὰ καταστεμένη
κ' ἢ σκοτεινάγρα τσὴ φλακῆς τοῦ λογισμοῦ ἢ κρυγιότη
πολλὰ ἄσκημη ἐκάμασι τὴν ὁμορφὴν τσὴ νιότη
μὰ σάν εἶδε τὸν ἥλιον τσὴ μέσ' τὴ φλακὴ καὶ μπῆκε
ἐξαναγίνῃ τὸ ζημιὸ τὴν ἄσκημιάν ἐφήκε,
ἐγιαγείρεν ἢ ὁμορφιά, πού τσ' ἦτο μακραμμένη
ἤβραζε, πάλι ἐνέζησε, ὁποῦτο χιονισμένη.
Ἦκλαιγε δὲν ἐχόρταινε νὰ τοῦ μιλεῖ τσι πόνους
πού βάσταξε γιὰ λόγου ντου τόσους καιροὺς καὶ χρόνους.
Ἦκλαιγε κι ὁ Ρωτόκριτος τὰ πάθη τῶν κιντύνω
βλέποντας πῶς εὐρίσκετο μιάν του κερά γιὰ κείνο...

Ἐπάψασιν τὰ κλάμηματα καὶ τσὴ χαρᾶς ἢ ζάλη
τσι πρῶτες τως ἀθιβολές ξαναμιλοῦσι πάλι...

Ξαναβάφεται ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ φεύγει. Κι ἢ Ἄρετὴ
μὲ τὴ νένα τῆς κλαίνει καὶ φιλιούνται ἀγκαλιασμένες.
Ἀπὸ τὴ χαρὰ τους ὅμως τώρα.

...«Κουρφή χαρὰ ἔχε ἢ Ἄρετὴ, κουρφή χαρὰ ἢ Φροσύνη
τὸ πεθυμοῦσα σ' τσ' οὐρανοῦς, χάμαι στὴ γῆς ἐγίνῃ...

Ὅλοι στὸ βασίλειο τοῦ Ρήγα μαθαίνουμε μὲ χαρὰ
τὸ γάμο τῆς πολυπάθης κόρης. Μόνο ὁ Πεζόστρατος κι ὁ
Πολύδωρος λυποῦνται καὶ θυμοῦνται τὸν ἀγαπημένο τους
Ἐρωτόκριτο στὴν ξενιτιά. Παράξενο τοὺς φαίνεται πῶς
νὰ ὑποχωρήσῃ ἢ Ἄρετοῦσα. Πῶς νὰ δεχθῆ νὰ παντρευτῆ
ὑστερα ἀπὸ τόση ἐπιμονή...

Ὁ Ἡράκλης γίνεται πάλι ὁ στοργικὸς πατέρας.

Τὰ ξεχνᾷ ὅλα κι ἢ κοροῦλα του μπαίνει πάλι στὴν
καρδιά του.

...«Ἐπάψασιν οἱ λογισμοί, πού τὸ ἐτυρανοῦσα
πάλι στὰ φύλλα τσὴ καρδιάς ἐμπῆκε ἢ Ἄρετοῦσα.
Εὐκόλον εἶναι τὸ παιδί, μὲ τὸ γονεῖ ντου ἄ σφάλῃ
καὶ τούργιστῆ, στὸ σπλάχνος του νὰ τὸ γιαγείρη πάλι.
Τοῦτᾶ ἔν τσὴ φύσης τὰ κουρφά, βρίσκει τ' ὁπού τὰ γυρεύγει,
κι ἀνὲν ὁ κύρις τὸ παιδί καμιά φορὰ παιδεύγει
μὲ τὸν καιρὸ σκολάζεται ἢ μάχη καὶ τελειώνει
καὶ τὸ κακὸν ὁπού ἔγραψε, μ' ἄλλο κακὸ τὸ λειώνει.
Εἰς ἓνα πρᾶμα μοναχά συμπάθιο δὲν εὐρίσκει
ὄντε τὸ σφάλμα στὴν τιμὴ πληγώνει καὶ βαρῖσκει.
Τοῦτο δὲν ἔχει γιατριά γιὰτὶ πολλὰ πληγώνει
οὐδὲ π α σ τ ρ ε ὑ γ ε τ α ἰ¹ ποτὲ ἐκεῖ π' ἀ ν ε μ ο υ δ ρ ὶ ν ε ἰ²

1. καθαρίζεται, 2. λερώνει.

Ὁ Ἐρωτόκριτος σάν καλὸς γαμπρὸς ἐτοιμάζεται. Στέλνει καὶ στολίζουν τὴν Ἀρετὴ μὲ τὰ καλύτερα φορέματα. Καλεῖ ὄλο τὸ λαὸ τῆς Ἀθήνας στὸ γάμο του. Στέλνει εἰδικὴ πρόσκλησι στοὺς γονιούς του καὶ στὸν Πολύδωρο.

Κι ἡ μέρα τοῦ γάμου φθάνει...

Ὅλοι ἀστράφτουν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γέρω Πεζόστρατο, τὴ γυναῖκα του καὶ τὸν Πολύδωρο, ποὺ φοβισμένοι κάθονται σὲ μιὰ γωνιά καὶ τάχουνε χαμένα. Πιότερο ἀπ' ὄλους ἡ Ἀρετοῦσα. Ἡ ὁμορφιά της θαμπώνει. Ἡ νίκη της τὴ φέρνει ὡς τὸν οὐρανό. Ὅ,τι ἤθελε τὸ πέτυχε. Ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἔχει ξεχάσει πιά. Δὲν ἦταν παρὰ ἕνας κακὸς ἐφιάλτης.

Ὁ βασιλιάς κι ἡ μάνα της δὲ χορταίνουνε νὰ τὴ φιλοῦνε καὶ νὰ τὴ χαϊδεύουνε.

Ὁ Ἐρωτόκριτος βιάζεται νὰ δώσῃ τὸ τέλος. Τὸ ἔχει κανονίσει ἀριστοτεχνικά. Γονατίζει μπροστὰ στὸ βασιλιά καὶ μὲ τὴ φυσικὴ, τὴν πρώτη του, φωνή, ζητᾷ νὰ μάθῃ, γιατί τόσο ἄσπλαχνο ζορίστηκε στὰ ξένα. Γιατὶ νὰ εἶναι τόσο ἄσπλαχνος ὁ βασιλιάς ἀπέναντί του, ἐνῶ δὲν τούφταιξε σὲ τίποτε. Τοῦ θυμίζει, πὼς παρ' ὄλα αὐτὰ ἔμεινε ὁ πιστὸς του στρατιώτης, ποὺ ἔτρεξε κοντὰ του ὅταν ἔμαθε πὼς κιντύνευε. Τὸν πιάνει στὸ φιλότιμο.

...«Ὅ,τ' ἦκαμα γιὰ λόγου σου, χάρη σὲ μὲ μὴν ἔχεις
γιατὶ σκλάβος καὶ δοῦλος σου εἶμαι νὰ τὸ κατέχῃς...

κι ἡ ὄργιτά σου ἀνὲν κρατῆ ἀκόμη βασιλιᾶ μου,
πέ μου το νὰ ξενητευῶ, νὰ μὴ φανῆ ἡ φανιά μου
κι ἀνὲν κ' ἐκεῖνη ἢ προξενιά, ποὺ σοῦ 'πεν ὁ γονεῖς μου
ἀκόμη σκανταλίζει σε κόψε τὴν κεφαλὴ μου.
Κι ἀνὲν ἢ θυγατέρα σου, ποὺ ἀκόμη δὲν κατέχει
ποιὸς εἶμαι, σὰ μαθητευτὴ εἰς ὄχθριτάν τση μ' ἔχει
θέλω νὰ ξοριστῶ μακριὰ ὅπου θωροῦν τὰ μάτια
κι ἄς τάξω δὲν ἐδούλεψα σὲ τοῦτα τὰ παλάτια...

Ὅλοι τριγύρω νομίζουνε πὼς βρίσκονται σὲ ὄνειρο. Κοιτάζει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ κανεὶς δὲ μιλεῖ. Κι ὅταν πλύθηκε ἐκεῖ μπροστὰ τους κι ἔφυγε τὸ μαγικὸ μελάνι, ὄλοι τους θαμπωθήκανε καὶ μείνανε μὲ στόμα καὶ μάτια ὀρθάνοιχα. Δὲν πισνεύανε στὰ μάτια τους.

Ὁ γέρω Πεζόστρατος κι ἡ μάνα του, πέφτουνε μὲ κλάματα στὴν ἀγκαλιά του. Τὸ ἴδιο κι ὁ Πολύδωρος. Μόνο ἡ Ἀρετὴ καὶ ἡ Φροσύνη, ἐτοιμασμένες ἀπὸ πρὶν

στέκουν άτάραχες παρέκει. Φοβούνται μήν τά μπερδέψουν και δέ μιλοϋν.

‘Ο βασιλιᾶς δέν χάνει τόν ένθουσιασμό του. Ξεχνᾶ τά περασμένα και κάνει τὸ γαμπρό του βασιλιᾶ στή χώρα του. Τοϋ δίνει τήν εϋχή του νά κάμη παιδιᾶ κι ἐγγόνια. Τοϋς ἄστειεύται. Πειράζει τήν κόρη του:

...«κι ἄ π ε ί τ ι ς¹ μαϋρος σούρεσε, σάν ὄλοι μοϋ τὸ λέσι ἐδᾶ, πού ν’ ἄσπρος και ξανθός καλύτερα σ’ ἄρέσει...

Τὸ πλήθος ένθουσιασμένο ἀπὸ τὸ καλὸ τέλος, ἀρχί-ζει γλέντι, πού διασκορπίστηκε σ’ ὄλο τὸ βασίλειο.

...«Γ έ μ ο υ² οἱ αὐλές τοϋς ἄρχοντες, γεμίζει τὸ παλάτι ἀρχίζου τήν ξεφάντωση και ὄλημερνίς ἐκράτει κι ἄργά ‘μεινε τ’ ἀντρόγυνο στήν κάμαραν ἐκεῖνη πού ‘τον ἀρχή κ’ ἐμπήκασι ‘σ τσ’ ἀγάπης τήν ὄδύνη. Σήμερον ἄς λογιᾶσουσιν, ὅσοι κι ἂν ἔχουν γνῶσι ἐκεῖνα πού γενήκασιν ὥστε νά ξεημερώση...
‘Εγὼ δέ θέλω και δειλιῶ νά σᾶσε πῶ με γράμα τήν νύχτα πῶς ἐ δ ι ᾶ ξ α σ ι³, ἴντᾶ ‘πα κ’ ἴντᾶ ‘κάμα’ μπορεῖτε ἀπὸ τᾶ παραμπρός, πούχετε γροικημένα ἔσεις νά τᾶ λογιᾶσετε και μὴ ρωτᾶτε ἐμένα. Τάπασι τᾶ μιλήσασι κ’ εἰς ὄ,τι κι ἂν ἐγίνη κανεῖς δέν ξαίρει νά τὸ πῆ, μόνο οἱ δυόν τως κείνοι...

‘Ο ποιητῆς στὸ τέλος βγάνει τὸ συμπέρασμα. Μάθη-ση γιὰ κείνους πού τὸν διαβάζουν:

...‘Αγαπημένο ἀντρόγυνο σάν τοϋτο δέν ἐφάνη μοϋδ’ ἔτοιο καλορίζικο χαιράμενο στεφάνι...

Γιὰ τοϋτο ὁπού ‘ναι φρόνιμος μηδὲ χαθῆ στᾶ πάθη τὸ ρόδο κι ὄμορφος ἄθός γεννᾶται μέσ’ τ’ ἀγκάθι. Τοϋτῆ ἢ ἀγάπη ἢ μπιστικῆ με τῆ χαρὰ τελειώθη και πλερωμῆ στᾶ βάσανα μεγάλη τῶς ἐδόθη και καθενεῖς πού διάβασεν ἐδᾶ ἄς τὸ κατέχει μὴ χάνεται στᾶ κίντυνα, μᾶ πάντα ὄλπίδα ἄς ἔχει κ’ ἐκείνον ὁπού κόπιασε ἄς τὸν καληνωρίζου και ἄς συμπαθοῦν τᾶ σφάλματα ἐκείνοι πού γνωρίζουν...

1. ἀφοϋ, 2. γεμίζουν, 3. πῶς περάσανέ;

“Όπως και κάθε συγγραφέας ή ποιητής ή καλλιτέχνης, παρόμοια κι ο Κορνάρος έπηρεάστηκε από τὸ περιβάλλον. Τὸ ἔργο του τὸγραψε μέσα στὴν Κρήτη. Ὁ ἴδιος ἦταν Κρητικὸς γέννημα καὶ θρέμα. Δὲ μπορούσε παρά νὰ ὑποστῇ τὴν ἐπίδραση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἡ γλῶσσα, ἡ δημοτικὴ ποίηση. Ἡ νοοτροπία, ἡ αὐστηρότητα, ἡ ἐπιμονή, τὸ πείσμα, ἡ παλληκαριά τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ κι ἰδιαίτερα τῆς Κρητικῆς νεολαίας δὲ μπορούσε παρά νὰ τοῦ δώσουν τὸ κύριο ὕλικὸ τῆς δουλειᾶς του.

Ἡ ἔμπνευση κι ἡ ἐπεξεργασία μιᾶς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τόπο καὶ χρόνο. Ὁ καλλιτέχνης δίνει στὸ ἔργο του ὅλο τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο. “Ὅλες του τίς ψυχοδιανοητικὲς ἰκανότητες. Ὅλη του τὴν ψυχοσύνθεση. Ἀλλοιώτικα δὲ μπορεῖ νὰ φτιάξῃ «Ἔργο τέχνης». Ὁ Κορνάρος ἔγραψε τὸ ἔργο του ἀνάμεσα στοὺς συμπατριῶτες του, τὸγραψε γι’ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους κι ἀναμφισβήτητα ἐπηρεάστηκε ἀπ’ αὐτούς. Ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς Κρήτης.

Ἐπηρεάστηκε ὅμως, μὰ καὶ ἐπηρέασε. Τὸ πέρασμά του ἀποτέλεσε σταθμὸ γιὰ τὸν Κρητικὸ λαό.

Ἡ γενιὰ πού φεύγει κληροδοτεῖ στὴν ἐρχόμενη τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμά της. Τὴ ζωὴ καὶ τὸν πολιτισμὸ της. Ἡ κληρονομιά ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι σίγουρη ὅταν δὲ συνο-

δεύεται καί με ἔργα τέχνης. Μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἔργων αὐτῶν ἢ καινούρια γενιά θὰ προσπαθήσῃ νὰ διαφυλάξῃ ὅ,τι καλὸ βρῆκε, νὰ πετάξῃ τὸ ἄχρηστο ὑλικὸ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ καὶ νὰ ἀπαπτύξῃ τὸ καλλιεργήσιμο.

Τὸ ἴδιο κι ἡ γενιά τοῦ Κορνάρου μὲ τὸν Ἐρωτόκριτο, κληροδότησε σ' ἐμᾶς τοὺς μεταγενέστερους ὅ,τι καλὸ εἶχε. Ὁ Ἐρωτόκριτος σ' ὄλα τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς κυκλοφοροῦσε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι. Μὲ τὰ λίγα γράματα ποὺ ἤξεραν τότε, τὸν συλλάβιζαν μόνου τοὺς ἢ στὶς παραίτες τοὺς. Μάθαιναν ὀλόκληρα κομᾶτια ἀπ' ἔξω.

—Ἔτσι πρέπει νὰ εἶσαι, λέγανε οἱ υιοί. Σὰν τὸν Ἐρωτόκριτο. Καλὸς πατριώτης καὶ καλὸ παλληκάρι. Νὰ ἔχῃς ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή. Νὰ μὴν ὀπισθοχωρεῖς ποτέ. Νὰ μὴ δειλιάς...

—Ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι καμιὰ, λέγανε οἱ κοπελιές. Σὰν καὶ τὴν Ἀρετούσα. Μπράβο της! Βάστηξε τὸ λόγο της. Ἀγάπησε τίμια καὶ ἀγνά. Δὲν ἄφησε οὔτε τὸ χέρι νὰ τῆς πιάσῃ ὁ ἀγαπημένος της... Τούμεινε πιστὴ. Ἐπέμενε καὶ περίμενε. Μπράβο του καὶ τοῦ Πολύδωρου καὶ τῆς Φροσύνης γιὰ τὴ μεγάλη τους φιλιὰ. Ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι ὁ φίλος...

Καὶ σήμερα ἀκόμα ἡ ἀγροτικὴ νεολαία τῆς Κρήτης στὸν Ἐρωτόκριτο βρίσκει τὸ πιὸ προσφιλές της ἀνάγνωσμα. Ὁ βοσκὸς στὸ βουνὸ τὸν κρατᾷ ἀπάνω του, ἀχώριστο σύντροφο τῆς μοναξιάς του. Δὲν ξαίρει πολλὰ γράμματα. Μόλις μπορεῖ νὰ τὸν συλλαβίξῃ. Τὸν καταλαβαίνει ὅμως γιατί εἶναι γραμμένος στὴ γλῶσσα του. Τὸν αἰσθάνεται καὶ ἱκανοποιεῖται, γιατί στὴν ὑπόθεσή του βρίσκει τὴ ζωὴ του τὴ βασανισμένη. Καμιὰν ἀγάπη του, ποὺ δὲ τοῦ τὴ δίνουν οἱ γονιοί της...Κανέναν ἀποχωρισμό... Μπαίνει μέσα στὴν ψυχὴ του. Τὸν διαβάξῃ τραγουδιστὰ, τὸν ξαναδιαβάξῃ. Μαθαίνει ὀλόκληρα κομᾶτια ἀπ' ἔξω καὶ τὰ τραγουδεῖ στὰ γλέντια του καὶ στὴ μοναξιά του. Μαθαίνει νὰ διαβάξῃ μ' εὐχέρεια. Ἀπὸ τὸν Ἐρωτόκριτο παίρνει τὸ θάρρος καὶ πιάνει τὴν ἔφημερίδα, τὸ βιβλίο. Μορφώνεται. Παίρνει τὸ μολύβι κι ἀντιγράφει τοὺς στίχους ποὺ τοῦ ἀρέσουν. Ἐνθουσιάζεται πότε-πότε ἀπτὴν ὑπόθεσι κι ἐκφράζει τὸν ἐνθουσιασμό του σὲ δίστυχα. Πάει μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀρετῆς ἢ τοῦ Ἐρωτόκριτου. Ἐκφράζει τὴ συμπάθειά του. Γίνεται ποιητής. Πολλὲς φορὲς γράφει τοὺς στίχους του πάνω στὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου ἢ στὸ περιθώριο. Πολλὲς φορὲς ἢ ὑπόθεσι, τὰ βάσανα τῶν ἀγαπημένων του ἠρώων, τοῦ πειράζουν τὴν ἀγνή του καρδιά καὶ στενοχωριέται. Ὁ πόνος τοὺς γίνεται καὶ δικός τους πόνος. Ἐκφράζεται:

«Ὅποιος δὲν ἔχει βάσανα καὶ θέλει ν' ἀποκτήσῃ
μέσα σὲ τοῦτο τὸ χαρτί νάρθη νὰ κατ ο ι κ ή σ η»¹

«Νταγιά ντι ζε² καρδούλα μου τρομάρες, λιγομάρες
ὡς νταγιαντὰ ἢ γῆς νεκρούς κι ὁ χρόνος ἑβδομάδες»

Φιλοσοφεῖ:

«Ὁ ἔρωτας δὲν εἶν' ἀνθὸς νὰ μαραθῇ νὰ πέσῃ
μόνὸ νὰ βᾶτοι καὶ κλαριά κι ἀλοίμονο πού πέσει».

«Ἡ θάλασσα τρῶει βουνὰ καὶ τὰ βουνὰ λιοντάρια
κι οἱ κοπελιὲς οἱ ὄμορφες τρῶνε τὰ παλληκάρια».

Στὴ φαντασίᾳ του σχηματίζει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγα-
πημένου του ἥρωα. Τὸν ἀγαπᾷ, τὸν θαυμάζει καὶ τὸν
τραγουδᾷ.

«Τὰ μάθια σου, Ρωτόκριτε, ἀστρά 'ταν καὶ φωτοῦσαν
κι αὐτὰ τὴν ἐπλανέσανε πιστὰ τὴν Ἀρετοῦσα»

«Τὰ μάθια καὶ τὰ κάλη σου κι ἡ τόση ἀπομονή σου
τὴν Ἀρετὴ πλανέψανε καὶ πῆρες τὴν δική σου.»

«Ρωτόκριτε τὰ λόγιαζες δὲν πῆγανε χαμένα
κι ἄλλος κανεὶς δὲ βρέθηκε νάναι ὡσάν καὶ σένα».

Τραγουδεῖ καὶ γιὰ τὴν Ἀρετοῦσα:

«Τὰ μάθια σου, Ἀρετοῦσα μου, ἦσανε ζαχαρένια
γι αὐτὸ καὶ ἐπλανέψανε τὸ Ρώκριτο στὰ ξένα»

«Οἱ γνῶμες καὶ τὰ κάλη σου κι ἡ σταθερή σου πίστη
αὐτὰ 'τανε ἡ ἀφορμὴ καὶ ἀπεθανατίσθης»

Τὰ μάθια σου, Ἀρετοῦσα μου, τὰ κατσουλὰ μεγάλα
αὐτὰ ἀποῦ ἔρεανε τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα».

«Ζαχαροζυμωμένη μου παιχνίδι τῶν ἀγγέλων
ἐσὺ σαι ἡ ὠραιότερη τῶν ἄλλωνῶν κοπέλω».

Καμιὰ φορὰ τὴ θέλει δική του ὁ λαϊκὸς ποιητὴς:

«Ζαχαροζυμωμένη μου καὶ καρδιανάπητή μου
καὶ κανελοπρασμένη μου καὶ νάσουνε δική μου».

Τῆς φτιάνει δίστιχα πού μένουν. Γνήσια ἀριστουρ-
γῆματα. Μαντινάδες, μὲ μεγάλο περιεχόμενο.

«Δέκ' ἄσχημες νὰ μοιραστοῦν τὰ μαγικά σου κάλλη
ὄλες θὰ γίνουν ὄμορφες κι ὄμορφη θᾶσαι πάλι».

Ὅταν ὁ Ἐρωτόκριτος, μεταμορφωμένος σὲ σαρακηνό,
παιδεύει τὴν Ἀρετοῦσα στὴ φυλακὴ καὶ δὲν τῆς φανερώ-
νεται τὸν δικαιολογεῖ.

«Ἐτοῦτο εἶν' ἀληθινὸ: ὅπ' ἀγαπᾷ φοβάται
γιατὶ εἶδαμε πολλές φορὲς κι ὁ πόθος λησμονᾶται»

1. Τὰ περισσότερα δίστιχα τὰ πήρα ἀπὸ τὰ περιθώρια ἑνὸς παλιοῦ βιβλίου
πού ἔτυχε στὰ χέρια μου, γραμμένα ἀπὸ κείνους πού τὸ εἶχαν διαβάσει. 2. ὑπόφερε.

Θυμᾶται τὰ δικά του τὰ βάσανα, τὰ παρομοιάζει
μὲ τὰ βάσανα τῶν ἡρώων του καὶ τὰ τραγουδᾷ:

«Τὰ πάθη μου δὲν τάπαθε μηδὲ ἡ Ἄρετοῦσα
ποῦ ἀγάπα τὸν Ρωτόκριτο καὶ τὴν ἔτυραγοῦσα»

«Τὰ πάθη τοῦ Ρωτόκριτου τάπαθα γὰρ γιὰ σένα
νὰ μὴν τὰ πάθη χριστιανὸς καὶ κάθε μάνας γέννα»

«Κοιζοῦλα μὲν οὐκ εἶμι καὶ ντελῆς γυρίζω γὰρ γιὰ σένα
μὰ σὺ δὲν εἶσαι Ἄρετὴ νὰ μ' ἀγαπᾷς ἐμένα»

«Ὁ χωρισμὸς σου μ' ἔκαμε κι ὁ χωρισμὸς σου μ' ἔχει
σάν τὸ λεμόνι τ' ἀγκουρο ποῦ μυρουδιά δὲν ἔχει»

«Ὡσάν πεθάνει ὁ ἄνθρωπος ἢ πρίκα ντου ξεχνᾶται
μὰ ζωντανὸς ξεχωρισμὸς ποτὲ δὲ λησμονάται»

«Ξένος γιὰ σένα κι ἔρημος στὸν κόσμον ἐγυρνοῦσα
καθὼς ὁ Ἐρωτόκριτος διὰ τὴν Ἄρετοῦσα»

Στὰ γλέντια του τραγουδᾷ δίστιχα ἀπὸ τὸν Ἐρωτό-
κριτο παρμένα, ἢ ἀτόφια ὅπως τὰ πῆρε, ἢ παρεφθαρμένα.

«Στὴν μιά σου μπάντα εἶν' ὁ γιάτρος κι ἄλλο γιάτρο γυρεύεις
γιατὶ δὲν πᾶς νὰ τότε βρῆς γιὰ κείνο κιντυνεύεις»

«Ἀγάπου σε καὶ πέθαινα καὶ τῶρα φαίνεται μου
ἕνα κερὶ ἀφτούμενο ἐβάστου κι ἔσβυσέ μου»

(Κεφ. Γ. 1396)

«Ἐγὼ εἶμι' ἐκείνο τὸ πουλί ποῦ στὴ φωτιά σιμώνω
καίγομαι, στάχτη γίνουμαι καὶ πάλι ξανανιώνω»

(Κεφ. Β. 253)

Ὅλοκληρα δημοτικὰ τραγούδια ἔχουν δημιουργηθῆ
μὲ ἥρωες τὴν Ἄρετὴ ἢ τὸν Ἐρωτόκριτο.

«Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὸ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια
διψᾷ κι ἡ δόλια ἡ Ἄρετὴ ψηλά στά κορφοβούνια
δώδεκα μέρες νηστικὴ καὶ δέκα διψασμένη
κι ἡ μάνα τῆς τῆς ἔλεγε κι ἡ μάνα τῆς λέγει:
Δῶσ' μ' Ἄρετὴ τὸ λόγο σου γιὰ νὰ σ' ἀρραβωνιάσω.
Δὲ στόπα μάνα, μιά φορά, δὲ στόπα τρεῖς καὶ πέντε
δὲν πάγω γὼ κλπ.»²

Δὲν εἶναι μόνο αὐτὰ πούχουε γραφεῖ γύρω ἀπὸ τὸν
Ἐρωτόκριτο ἀπὴ λαϊκὴ μουσα. Στὴν Κρήτη κυκλοφοροῦνε
κι ἄλλα πολλὰ ἀκόμη, ποῦ πρέπει ὅμως κανεὶς γιὰ νὰ
τὰ μαζέψη, νὰ γυρίζη χρόνια στά χωριά.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, μὰ πιὸ πολὺ ὁ Κρητικὸς, ἀγάπη-
σε πάντα τὸν Ἐρωτόκριτο. Τὸν ἀπασχόλησε ὄχι μόνο στά
γλέντια του, μὰ καὶ στὴν καθημερινὴ του ζωὴ. Χρησιμο-
ποίησε τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων του καὶ τὰ χρησιμοποιεῖ.
Ἄκόμη καὶ τῶν δευτερευόντων προσώπων, ὅπως π.χ. Χαρί-
δημος, Φροσύνη. Πιὸ πολὺ ὅμως τὸ ὄνομα τῆς Ἄρετῆς, ποῦ
ἔχει καὶ κάποια σημασία. Γιατὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐρωτόκρι-

1. τρελλός, 2. Στέφ. Ξανθοῦδιδη: Ἐρωτόκριτος ἔκδ. 1915.

του δὲ συνηθίζεται σήμερα στὴν Κρήτη, ὅπως παλαιότερα, ἴσως γιατί ὡς ἔννοια ἀντιπροσωπεύει κάτι τὸ ὄχι ἐπιθυμητό. Ἀντίθετα στὴν ἄλλη Ἑλλάδα καὶ πιότερο στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου καὶ στὶς Κυκλάδες, συναντιέται ταχτικά. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν Κύπρο ποῦ ὑπάρχει καὶ ὡς ὄνομα καὶ ὡς ἐπίθετο.

Ἡ ἐπίδρασή του ὅμως φαίνεται πιὸ ξεκαθαρισμένη στὶς ἀπόκριες, ποῦ βλέπει κανεὶς τὸ σωσία τοῦ Ἐρωτόκριτου μὲ περικεφαλαία, ἀσπίδα καὶ κοντάρι, μὲ τὴν Ἀρετοῦσα στὸ πλάϊ του, ντυμένην ἀρχαϊκὰ νὰ περιφέρονται ἢ ἀκόμη καὶ μ' ἄλλα πρόσωπα τοῦ ἔργου νὰ κάνουν προχειροὺς θιάσους καὶ νὰ παίζουν ὀλόκληρα κομάρια. Μὰ μήπως πολλὰ ἀρχαῖα ἐρείπια δὲν ἔχουν γίνει στὴ φαντασία τοῦ λαοῦ, παλάτια τοῦ Ρήγα ἢ φυλακὲς τῆς Ἀρετοῦσας;

Δὲ θὰ κάνουμε ὑπερβολὴ ἂν ποῦμε, πὼς ὁ Ἐρωτόκριτος τοῦ Κορνάρου διαβάστηκε ἀπ' ὄλο τὸν Ἑλληνισμό πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλο ποίημα ἢ Φιλολογικὸ ἔργο καὶ ὡς τὰ σήμερα ἀκόμη. Κανένα ἔργο δὲ βρῆκε τόσους ἀναγνώστες καὶ μάλιστα τόσο φανατικούς, ποῦ νὰ τὸ μαθαίνουν ἀπ' ἔξω καὶ νὰ τὸ τραγουδοῦν. Κανένα ἔργο δὲν ἔζησε τὴ ζωὴ του καὶ τὴ δόξα του. Κανένα δὲν προσέφερε τόσες ὑπηρεσίες στὰ χρόνια τῆς δουλείας καὶ τοῦ πνευματικοῦ μαρασμοῦ. Γι' αὐτὸ δὲ μπορούμε παρὰ νὰ κλίνουμε εὐλαβικὰ τὸ γόνυ στὸ δημιουργό του. Ἐφτιαξε κάτι τὸ δυνατό, τὸ αἰώνιο, ποῦ ἔζησε, ζῆ καὶ θὰ ζῆ.

Κάθε τιμὴ τοῦ ἀνήκει.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τυπώθηκε στο καλλιτεχνικό Τυπο-
γραφείο τῶν «Ἀδελφῶν Βωνιάτη»,
Ὁδὸς Ἀριάδνης 30, Ταχ. Κιβ. 322,
στὴ Λευκωσία τῆς Κύπρου.

11.4
3/11

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΙΜΗ:

Για την Κύπρο Σελ. **1**

Για το Ύξωτερικό Σελ. **2**
